

STROOM DEN HAAG - JAARVERSLAG 2006

INLEIDING

In eerdere jaarverslagen hebben we de afgelopen jaren gekenschetst als die waarin ingrijpende veranderingen plaatsvonden (2004) en waarin Stroom zich heeft moeten hervinden (2005). Stroom is in 2006 terug op koers, maar de spoorbreedte wordt geleidelijk aan bijgesteld. Het perspectief is verscherpt, de basis verstevigd en het kader verhelderd.

De beleidsmatige kernpunten die we eerder formuleerden blijven van kracht, namelijk een interdisciplinaire benadering van de stedelijke omgeving, reflectie op actuele elementen van Den Haag, het voortbouwen op de sterke aspecten en het grote potentieel van de Haagse kunstwereld. Deze zijn dankzij externe deskundigheid, ervaring en voortschrijdend inzicht in hun uitwerking aangescherpt.

Reflectie op actualiteit

Zowel in het geval van de manifestatie 'After Neurath', als van het programma '1951 DHZW 2007' is er sprake van een lokale aanleiding. Het eerste programma vindt zijn aangrijpingspunt in een van de belangrijkste, maar nog niet als zodanig erkende protagonisten van het modernisme: Otto Neurath, een visionair Oostenrijks filosoof, econoom en socioloog, die van 1934 tot 1940 in Den Haag woonde en werkte. Onder de noemer 'After Neurath' hebben we voor de periode 2006 - 2007 een veelsoortige activiteitenreeks (tentoonstellingen, lezingen, workshops, symposium) ontwikkeld. 'After Neurath' kent niet alleen een historisch perspectief middels de presentatie van het werk en gedachtegoed van Neurath, maar onderzoekt ook de actuele betekenis en relevantie daarvan. Met deze gelaagde programmastructuur benaderen we zowel een specialistisch publiek van professionals in diverse maatschappelijke en wetenschappelijke segmenten, als een breed publiek van cultureel en historisch geïnteresseerden.

Bij '1951 DHZW 2007' wordt de herstructurering van de wederopbouwwijk Den Haag ZuidWest opgevat als exemplarisch voor wat er op nationaal en internationaal niveau speelt met betrekking tot de omgang met bestaande kunst(toepassingen), de legitimatie en status van nieuwe kunstopdrachten, de openbare ruimte en de modernistische architectuur van de wederopbouwperiode.

Deze specifieke aangrijpingspunten (Neurath in Den Haag, wederopbouwwijk Den Haag ZuidWest) vormen de inzet van thematisch geordende programmareeksen waarbij juist de globale dimensie van lokale fenomenen en omgekeerd de lokale verbijzondering van actuele algemene thema's worden uitgewerkt.

Voor Stroom vormt een dergelijke programmastructuur, onder meer vanwege het gelaagde publieksbereik, een inspirerend en effectief model voor de toekomst. Bovendien verleent deze structuur de mogelijkheid om inhoudelijke verdieping, veelzijdigheid en nuancering aan te brengen, maar maakt het tegelijkertijd mogelijk om flexibel in te spelen op actualiteit, om bij te sturen, en aan te haken bij specifieke ontwikkelingen.

Interdisciplinaire benadering van de stedelijke omgeving

De tentoonstellingen 'OMA in Den Haag', 'sony/wmf/pp. Trip. Sample City. Three takes on emotional architecture' van Călin Dan en 'Modern@ité' zijn typerende voorbeelden van een vanuit de beeldende kunst of architectuur aangestuurde interdisciplinaire benadering van de stedelijke omgeving. De tentoonstellingen van Călin Dan en 'Modern@ité' concentreerden zich op de zeer actuele vraag naar de positie van het individu in relatie tot grootschalige stedelijke processen en formele architectuur. Hoe probeert het individu greep te krijgen op stedelijke processen, ontwikkelingen en situaties die groter zijn dan hij zelf? Hoe claimt de burger ruimte? Hoe geeft hij betekenis aan zijn omgeving?

Het bureau OMA (Office for Metropolitan Architecture) van Rem Koolhaas wordt mondiaal gewaardeerd, met name om zijn conceptuele en interdisciplinaire aanpak. De tentoonstelling 'OMA in Den Haag' getuigt van de opvatting dat Stroom plaats wil bieden aan visionaire, interdisciplinaire opvattingen van architecten en ontwerpers. In het reguliere architectuurdebat blijven ideologische, mentale, maar ook politieke en psychologische aspecten van architectuur onderbelicht. Terwijl deze essentieel zijn voor wat betreft de inbedding, beleving en waardering van architectuur. Niet alleen een bureau als OMA, maar ook diverse jonge bureaus die zich in de reeks PITCH! hebben gepresenteerd geven blijk van aandacht voor deze aspecten.

Voortbouwen op potentieel van Haagse kunstwereld

In 2006 is ons nieuwe subsidiestelsel van kracht geworden, zoals vastgelegd in de brochure "Subsidies 2006". Stroom is er van overtuigd dat een subsidiestelsel het best functioneert als het ondersteund wordt door een

pakket van stimulerende activiteiten. Deze vormen een positieve aanvulling op het (al dan niet) verstrekken van subsidie. Als voorwaardenscheppende instelling neemt Stroom de verantwoordelijkheid om ook met andere middelen de motivaties die ten grondslag liggen aan het subsidiestelsel (versterking van Haags kunstklimaat, bevorderen van kwaliteit en experiment, vergroten van de zichtbaarheid van kunst en kunstenaars) te activeren. Deze activiteiten zijn tot op heden incidenteel en proefondervindelijk ingezet: atelierbezoeken door internationale curatoren, kunstenaars en critici, studiereis voor kunstenaarsinitiatieven naar Berlijn, tafelgesprekken en een informatiebijeenkomst. Maar met ingang van 2007 wordt dit structureel aangepakt. Daarmee versterken we de Haagse kunstwereld en creëren we momentum waarbij talent en energie benut worden en dat uitstraling geeft. Dit vormt een van de manieren waarop de stad betrokken wordt bij ons kunstprogramma. Het is nog te vroeg om de werking en de effectiviteit van het nieuwe subsidiestelsel te beoordelen. Deze kan pas na 4 à 5 jaar vastgesteld worden. Teneinde op die termijn een betrouwbare meting en daarmee een zinvolle evaluatie te kunnen doen, is er een nulmeting verricht over het jaar 2005. Tevens is, op basis van terugkoppeling met het kunstenveld, de gebruiksvriendelijkheid van het systeem tussentijds verbeterd ten behoeve van de uitvoering in 2007.

Nieuwe media

In 2006 zijn belangrijke en grote stappen gezet in het gebruik van nieuwe media. Met haar websites en digitale agenda's, en met name hun onderlinge samenhang heeft Stroom zich een absolute voorhoedepositie in Nederland verworven.

In het voorjaar is de nieuwe website van Stroom in gebruik genomen. Het is een stijlvol en helder medium geworden, geeft actueel nieuws, is internationaal, verrijkend en verrijkend, en biedt ons publiek veel extra's. Een goede website vereist voortdurende redactie. Met het oog hierop is binnen de personele organisatie extra ruimte gecreëerd. Dankzij het attractieve ontwerp, de verdieping, maar zeker ook dankzij de voortdurende actualiteit wordt de site intensief gebruikt (het gemiddeld aantal bezoeken per dag is in de loop van 2006 opgelopen van 450 naar 693, een stijging met 50%).

Als opvolger van de papieren agenda Haags Werk is de digitale tentoonstellingsagenda Index Actuele Kunst Den Haag ontwikkeld. Deze is ontstaan vanuit een goede samenwerking tussen de organisaties en instellingen in Den Haag die hedendaagse kunst presenteren. Door de handzame technologie en korte 'productietijd' is deze Index uitstekend te actualiseren en voldoet daarmee in een behoefte. Dit wordt ondersteund door de positieve reacties van publiek en deelnemers. De Index is de eerste digitaal verstuurd tentoonstellingsagenda in Nederland en ontsluit en verbindt diverse netwerken.

Net als de vorig jaar gelanceerde digitale Architectuur Agenda Den Haag is Index Actuele Kunst Den Haag permanent verbonden aan de website van Stroom.

Tenslotte is in 2006, na een intensief voorbereidingsproces, de website www.haagsekunstenaars.nl gelanceerd. Deze website is eveneens gekoppeld aan de website van Stroom én aan de landelijke site www.kunstenaars.nu (die in de loop van 2007 gereed zal zijn). Het bijzondere is dat Stroom hiermee de dienstverlening naar zowel de kunstenaars als de gebruikers (nieuwsgierigen, potentiële opdrachtgevers, kopers, verzamelaars, curatoren, onderzoekers, studenten) heeft geoptimaliseerd. Dankzij een nieuwe technische structuur zijn de kunstenaars in staat gesteld om thuis, vanaf hun eigen computer, hun individuele documentatie (cv, tekst en beelddocumentatie) te actualiseren. Voor bezoekers van de site is de helderheid vergroot en zijn de zoektermen doelgerichter gemaakt.

Met ingang van 2006 viel de structurele subsidie in het kader van het Kunstenplan 2005 - 2008 weg als gevolg van het beleid van de toenmalige staatssecretaris Medy van der Laan. Dit betekende een forse aantasting van met name het budget voor presentatie en educatie. Voor 2006 werd succesvol aanspraak gemaakt op een programmasubsidie van het landelijke Stimuleringsfonds voor Architectuur. En in de loop van 2006 werd voor het jaar 2007 zowel een programmasubsidie door het Stimuleringsfonds, als door de Mondriaan Stichting in het vooruitzicht gesteld. Daarmee is de financiële nood enigszins gelenigd. We zijn er trots op dat we ondanks deze periode van onzekerheid een sluitende exploitatie hebben weten te bewerkstelligen.

Wellicht nog belangrijker dan de financiële ondersteuning is het feit dat met de subsidietoekenningen een duidelijke landelijke erkenning is uitgesproken voor ons programma op het gebied van de beeldende kunst en de architectuur.

De discussie die eind 2006 ontstond over de relatie tussen de Mondriaan Stichting en de Nederlandse musea heeft in elk geval aangetoond dat het kunstenveld aan sterke verandering onderhevig is. Er is geen sprake meer van een statische hiërarchie, van een polair stelsel bestaande uit een institutionele en alternatieve kunstwereld,

van een vast carrièremodel. Binnen dat veranderende veld neemt Stroom Den Haag een heel bijzondere, zelfs unieke positie in. Voor de toekomst rekenen wij het tot onze plicht om onze positionering verder te ontwikkelen, aan te scherpen en met name maatschappelijk te verankeren.

Arno van Roosmalen
Directeur Stroom Den Haag

TENTOONSTELLINGEN EN PRESENTATIES

TENTOONSTELLINGEN

(18 december 2005) t/m 5 februari 2006

Ivan Grubanov

Locatie: Hogewal 1-9

Ivan Grubanov (1976, Belgrado) behoort tot de jonge generatie Servische kunstenaars, wier leven geruime tijd in het teken stond van politieke strijd. Tijdens een werkperiode aan de Rijksacademie in Amsterdam, die hij in 2003 afrondde, bezocht hij het Joegoslavië Tribunaal in Den Haag waar hij het proces tegen Slobodan Milosevic bijwoonde en in het geheim ruim 200 tekeningen en schetsen maakte. Deze serie, 'Visitor', was aanleiding om Ivan Grubanov uit te nodigen bij Stroom een tentoonstelling te verzorgen. Behalve 'Visitor' waren 'Study of my father' (dia's) te zien en 'The Beauty of Believing', een nieuw videowerk dat hij speciaal voor deze tentoonstelling maakte.

Bij de tentoonstelling en als aanvulling op de bestaande publicatie 'Visitor' (een gezamenlijke uitgave van Kunsthalle Bern en Museum of Contemporary Art Belgrado) bracht Stroom het boekje 'Visitor in Den Haag / Visitor in The Hague' uit (vormgeving Atelier Carvalho Bernau) met tekstuele bijdragen van Arno van Roosmalen, Gregor D. Guy-Smith, Kai van Hasselt.

(19 november 2005) t/m 5 februari 2006

'Jack of Hearts', delen 2 en 3 (Stand van Zaken 2005)

Locatie: Stroom dependance Toussaintkade 55

Stand van Zaken was de jaarlijkse presentatie van beeldend kunstenaars die via Stroom een individuele subsidie ontvingen in het kader van de Presentatieregeling. Beginnend in 2005 en doorlopend naar 2006 vond *Stand van Zaken* plaats onder de titel '*Jack of Hearts*', een verwijzing naar Jack van Beek die in 2005 afscheid nam van Stroom. In zijn hoedanigheid als consultant van het Servicebureau van Stroom, vervulde hij destijds een unieke rol binnen de Haagse kunstwereld. Voor *Jack of Hearts* stelde hij de lijst met deelnemers samen en koos voor jonge kunstenaars die ruimtelijk werk maken en bovendien nog niet eerder aan *Stand van Zaken* deelnamen.

Deelnemers 'Jack of Hearts' deel 2: *Bas de Boer, Barbara Ellison, Johan Gustavsson, Marieke Klos, Rozemarijn Lucassen, Gemma Tro Andreu.*

Deelnemers 'Jack of Hearts' deel 3: *Marc Claeijs, Martijn Koolstra, Joost Nieuwenburg, Sara Nuytemans, Clara Palli Monguilod, Yvo van der Vat.*

19 februari t/m 2 april 2006

Auke de Vries 'After the Rain/Slow Speed Paradise'

Locatie: Hogewal 1-9

Op 24 juni 2005 werd namens het college van B&W door wethouder van Financiën en Cultuur, mevr. drs. Else van Dijk-Staats, aan *Auke de Vries* de 'Cultuurprijs van de stad Den Haag 2005' toegekend. Auke de Vries kreeg deze prestigieuze onderscheiding voor 'zijn uitzonderlijke prestaties als kunstenaar en zijn belang voor de faam van Den Haag als cultuurstad.' De prijs bestond uit een sculptuur van de kunstenaar Pierluigi Pompei en een geldbedrag van € 25.000, dat moest worden bestemd voor de realisering van een kunstproject.

Auke de Vries verkoos Stroom als passende locatie voor een tentoonstelling die was gecentreerd rondom twee kernen: zijn ideeën m.b.t. de landschappelijke ontwikkelingen van 'Südraum Leipzig', een onmetelijk bruinkoolwingsgebied in de voormalige DDR ('Slow Speed Paradise'), en een sculptuur ('After the Rain') door middel waarvan hij zijn kritiek op stedenbouwkundige ontwikkelingen in bepaalde volkswijken in Istanbul tot uitdrukking bracht.

Bij de tentoonstelling verscheen een gelijknamige publicatie met tekstbijdragen van Fulya Erdemci, Martien de Vletter en Arno van Roosmalen, en een inspiratieboek getiteld 'Photo Archive Auke de Vries'.

'(...) Als het aan de Haagse kunstenaar Auke de Vries ligt wordt het bruinkoolgebied Südraum Leipzig omgetoverd van een braakliggend terrein, van een opengereten landschap, naar een paradijs voor kunst.

(...) Hij laat zijn ideeën erop los en komt met oplossingen die weliswaar onuitvoerbaar zijn, utopisch in oorsprong, maar die wel degelijk nieuwe deuren in de verbeelding openen. (...) Hoe deze ideeën zijn, toont hij onder meer in negen fantasieën. Diverse schetsen die zijn visie voor herstel op wel zeer onorthodoxe wijze laten zien.

Door middel van een utopisch gedachtegoed wil hij het op een andere manier kijken naar en denken over het landschap bevorderen. In dat laatste is hij geslaagd, want waar binnen het scala aan lezingen en debatten over de nieuwe bestemming eerst wat lacherig werd gereageerd op de plannen van Auke de Vries, kan hij in een later stadium rekenen op bijval.

(...) After the Rain/Slow Speed Paradise is in verschillende opzichten een verrassende tentoonstelling. Niet alleen omdat de kunstenaar het geheel financiert met het geldbedrag dat hij ontvangt als hij wordt onderscheiden met de Cultuurprijs 2005, maar ook omdat Auke de Vries vooral bekendheid geniet als beeldhouwer (...). Met deze expositie toont hij zijn andere kant; die van visionair op het terrein van landschapsontwikkeling.' (Beelden, 2006, #2, door Roos van Put)

5 maart t/m 9 april 2006

FAT (Fashion Architecture Taste) 'All You Can Eat'

Locatie: Stroom dependance, Toussaintkade 55

De toekenning van de FX Award 'Best Public Project' die het Londense collectief FAT (Fashion Architecture Taste) ontving voor haar Fiets&Stal huisje in Scheveningen, was voor Stroom aanleiding om FAT uit te nodigen in de Toussaintkade een tentoonstelling in te richten. Heel bijzonder is bovendien dat dit bewakershuisje begin 2006 werd opgenomen in de nieuwe serie kunstpostzegels van TPG Post (andere zegels tonen werken van Robert Smithson, Daniel Buren, Olafur Eliasson en Sigurdur Gudmundsson).

FAT toonde in de Toussaintkade een aantal sculpturen/objecten die alle te maken hebben met representatie en communicatie in relatie tot architectuur. Het ging om bestaande sculpturen, die echter nog niet eerder gezamenlijk te zien waren geweest. Motieven waren veranderingen in schaal, wisselingen tussen drie- en tweedimensionaliteit, vervlakking en vervorming van anders bekende architecturale objecten en ruimten.

'(...) In die meer beeldende lijn past een fietsenbewakingshuisje dat sinds 2003 in Scheveningen staat. Het is een klein kasteeltje dat is ontworpen door FAT, een architectenbureau uit het moederland van de follies, Groot Brittannië. (...) FAT mocht een tentoonstelling inrichten omdat de stalling onlangs in eigen land een prijs won voor beste publieke ontwerp. Behalve maquettes zijn er foto's van hun bouwprojecten, een paillettengordijn met kasteelprint, een Barbie-roze hartvormig ligbad en kleine huisjes die op laddertjes staan te wankelen. FAT's hallucinerende sprookjeswereld vult de hele zaal. (...) Ontwerpschetsen met tierelantijntjes en cartoonfiguren hebben een ironische lichtheid die vaak verdampt bij de stolling in steen. Dus komt het aan op de praktijk: het kasteeltje aan de boulevard. Inderdaad is ook hier de uitwerking lomper dan op de vrolijke schetsen. Maar daar staat tegenover dat het werk goed past op deze plek. Het houdt zich goed staande tussen Bella's Swing Corner en de Mexicaanse grill. Inderdaad het is kitsch, maar het ontstijgt zijn burens doordat boven de kantelen een huisje staat dat periodiek door rook- en lichteffecten in brand lijkt te vliegen.' (NRC Handelsblad, 3 april 2006, door Sandra Smets (ook in nrc.next, 23 maart 2006))

'In a category with some huge public projects, the FAT bicycle surveillance hut won the judges' votes for its out-and-out wit. Designed as a security hut for a bicycle park by the beach at Den Haag in the Netherlands, the hut fits into the landscape as a small but slightly bizarre object, a functional folly. Incorporating a WC, seating area and kitchen, the hut is designed to amuse and intrigue. On top of the building is a small model of a house, which every half an hour appears to catch fire with smoke billowing out. Thus, as well as fulfilling its functional duties, also acts as a piece of public art. The judges applauded the local government for commissioning such a brave piece of architecture, the community for adopting it, and its designers for its humorous take on what could have been a utilitarian building.'
(Website FX Awards)

23 april t/m 11 juni 2006

Modern@ité (i.s.m. Le Grand Café, Centre d'Art Contemporain, Saint-Nazaire), met Jordi Colomer, Pedro Cabrita Reis, Francis Alÿs, Marcelo Cidade, Anita Molinero
Locatie: Hogewal 1-9

De internationale tentoonstelling 'Modern@ité' was een goed voorbeeld van een interdisciplinaire benadering van de stedelijke omgeving. De werken in de tentoonstelling liepen uiteen van beeldende analyses van architectuur, esthetisering van terloopse details uit de openbare ruimte tot performance-achtige acties. De vijf kunstenaars in de tentoonstelling 'Modern@ité' die eerder dit jaar te zien is geweest bij Le Grand Café, Centre d'Art Contemporain in Saint-Nazaire, delen een visie op moderniteit die nauw verbonden is met het karakter van grote steden, met name die in Zuid-Europa en Midden- en Zuid-Amerika. De stad is de plek waar hun verschillende artistieke benaderingen samenkomen, waarbij de invloed van Samuel Beckett evenzeer merkbaar is als die van Kasimir Malevich, Gordon Matta-Clark, Hélio Oiticica en Luis Buñuel. Tegelijkertijd eigenen ze zich elementen toe die typisch zijn voor de grote stad – niet alleen fysieke objecten, maar bijvoorbeeld ook tradities en handelingen van bewoners en bezoekers – en construeren zo hun persoonlijke visie op de stedelijke omgeving. De tentoonstelling bestond uit sculpturen, video- en fotowerken, en installaties van Jordi Colomer (Spanje), Pedro Cabrita Reis (Portugal), Francis Alÿs (België/Mexico), Marcelo Cidade (Brazilië) en Anita Molinero (Frankrijk).

'(...) De vijf geselecteerde kunstenaars reageren met name op grote steden in Zuid-Europa en Midden- en Zuid-Amerika. Steden die grote groeispelingen hebben gemaakt in de tijd dat het modernisme zijn stempel drukte op de bouwpraktijk. Maar het is geen cliché van modernistische eentonigheid en anonimiteit dat uit de werken spreekt, hoewel deze hier en daar wel te zien is, het is veeleer een speelse menselijke energie die de aandacht trekt.

Stroom legt een relatie tussen de tentoonstelling en diverse wederopbouw wijken die in Nederland een proces van herstructurering ondergaan en "waar modernistische idealen (...) en de complexiteit van het dagelijks leven vaak op gespannen voet staan met elkaar."

'(...) De tentoonstelling Modern@ité legt ons een spiegel voor, maar welke lessen wij daaruit moeten trekken is onduidelijk. Met kleine ingrepen - een simpele instructie aan straatvegers, een maquette die als een trofee rondgedragen wordt, tags die in het straatbeeld achtergelaten worden - trekken de kunstenaars sporen door het moderne stedelijke landschap. Wat kunnen wij hieruit leren over de aanpak van de naoorlogse wijken? Dat er ruimte moet zijn voor improvisatie? Dat het uiteindelijk de mens is die als gebruiker het karakter van een stad bepaalt? Stroom doet hier geen uitspraken over, en waarom er dan je hoofd over breken als bezoeker? Interessanter is het om je mee te laten voeren door de poëtische, theatrale kant van de hedendaagse stad in Modern@ité.' (Archined, 22 mei 2006, door Lotte Haagsma)

'(...) in ons land staan drie tentoonstellingen in het teken van de moderne stad en zijn (gebrek aan) idealen: Broken Arabesque in de Vleeshal in Middelburg, de Stedelijke Conditie in de Paviljoens van Almere en Modern@ité in Stroom Den Haag.

'(...) In Stroom gaan commentaar en poëtische bevoegenheid wel op een aansprekende manier hand in hand. Zo brengt de in België geboren Francis Alÿs in een absurdistische straatvegersscene een ode aan de schoonheid van chaos, terwijl hij de verschrikking van de ongelooflijke hoeveelheden straatvuil niet verbloemt. En de Spaanse Jordi Colomer houdt een geestig pleidooi voor vrijheid en individualiteit door met een aandoenlijk zelf geknutseld model van een modernistisch hoogstandje langs datzelfde ongenaakbare hoogstandje te rennen.

In Stroom doen kunstenaars waar ze goed in zijn: vormgeven aan dromen en verlangens, aan eigen kleine utopieën zonder al te veel maatschappelijke pretenties.' (De Volkskrant, 3 mei 2006, door Marina de Vries)

'(...) Oplossingen worden in Modern@ité trouwens niet aangereikt, al komt het idee van Jordi Colomer daar nog het dichtst bij in de buurt. (...) Het beeld dat hier verder geschetst wordt, is dat van kunstenaars die de problematiek van grootsteden op een poëtische en heel eigenzinnige manier naar voren brengen. De straatvegers van Alÿs die vol plezier het straatvuil tot telkens andere sculpturen bijeenvegen, de sculpturen die Anita Molinero maakt van afval zoals containerbakken, en de architecturale vormen die Pedro Cabrita Reis maakt van simpele materialen zoals hardboard en glas.' (<H>ART, juni 2006, door Anne-Marie Poels)

'Wijzen naar de merkwaardigheden en gebreken van de modernistische stad; de tentoonstelling Modern©ité laat zich vooral lezen als een salontafelboek met foto's van impressies van wereldsteden, hun rauwe plekken en gemodelleerde bouwsels, meer dan als een samenhangende essaybundel waarin het grootstedelijke modernisme stevig wordt doorgezaagd.

(...) over het geheel genomen is de kritiek van de kunstenaars op de modernistische stad nogal clichébevestigend: de geplande stad is een utopische vergissing, de metropool en haar gebouwen staan ver van de menselijke maat, de stad is vervuild en de zucht naar persoonlijk gewin is de boosdoener. Het maakt de strekking op zijn zachtst gezegd nogal eenzijdig. Daarom is Modern©ité weliswaar een mooie en poëtische tentoonstelling, maar ook een die de dichtelijke vertaalslag mist om een dergelijk onderwerp echt aan de kaak te stellen. (Metropolis M, 2006, # 4, door Bregje van Woensel)

Modern©ité stond op nummer 2 in *Top 5 Beeldende Kunst 2006, de keuze van Sandra Smets*. (NRC Handelsblad, 31 december 2006)

23 juni t/m 17 september 2006

'OMA in Den Haag'

Locatie: Hogewal 1-9

OMA (Office for Metropolitan Architecture) is een internationaal toonaangevend bureau dat in 1975 in Londen werd opgericht door Rem Koolhaas, Madelon Vriesendorp, Elia Zenghelis en Zoe Zenghelis. Vanwege een aantal opdrachten in Nederland vestigde OMA zich in 1978 in Rotterdam. Het bureau nam vervolgens deel aan een aantal spraakmakende prijsvragen, waaronder die voor de uitbreiding van de Tweede Kamer en die voor het Stadhuis in Den Haag dat uiteindelijk werd gerealiseerd door de Amerikaanse architect Richard Meier. Vanaf 2000 richtte OMA zich met groot succes op Azië en won de prijsvraag voor het hoofdkantoor van televisiestation CCTV in Beijing, dat met meer dan 575.000 m² de grootste opdracht is tot nu toe. Momenteel heeft OMA drie vestigingen in Rotterdam, New York en Beijing met in totaal 120 medewerkers. OMA wordt geleid door zes partners: Rem Koolhaas, Floris Alkemade, Ellen van Loon, Ole Scheeren, Reinier de Graaf en Victor van der Chijs.

Naast OMA is eind jaren negentig AMO opgericht dat met OMA samenwerkt en zich o.a. bezighoudt met een 'European Identity Study' (2001) en onderzoeken voor Prada, Condé Nast, Volkswagen, Audi, Schiphol, de Hermitage, Heineken en IKEA.

De tentoonstelling bij Stroom toonde voor het eerst een volledig overzicht van alle OMA projecten in Den Haag. Niet alleen gerealiseerde bouwwerken zoals het Nederlands Danstheater, het poppodium Paard van Troje en het Souterrain (de Tramtunnel onder de Grote Marktstraat), maar ook een aantal plannen voor Den Haag die niet zijn uitgevoerd, alsmede enkele visionaire studies. De presentatie benadrukte OMA's grote en betekenisvolle bijdrage aan de ontwikkeling van de stedelijke omgeving in Den Haag.

Bij de tentoonstelling is de publicatie 'OMA in The Hague' verschenen in de vorm van een reisgids, waarin alle door OMA gerealiseerde en niet uitgevoerde projecten in Den Haag zijn opgenomen.

'Wat Berlage voor Den Haag betekende voor de periode eind 19de en begin 20ste eeuw, betekent OMA bijkans voor de stad voor de periode eind 20ste en begin 21ste eeuw. (...) Het architectenbureau van Rem Koolhaas drukt een steeds nadrukkelijker stempel op het aangezicht van de stad. Voor het centrum van beeldende kunst en architectuur Stroom is het aanleiding een tentoonstelling te wijden aan de relatie tussen OMA en Den Haag. (...) Volgens Jan Knikker van OMA is het de eerste keer dat zijn bureau naar buiten treedt met een publiekstentoonstelling en een reisgids.' (AD, 6 juli 2006, door Nico Heemelaar)

(...) Alle studies, ontwerpen, gerealiseerde en mislukte projecten die het bureau tussen 1974 en 2006 voor Den Haag produceerde, worden deze zomer bij Stroom tentoongesteld. Het aanbod is veelzijdig, de projecten variëren van doorsnee tot visionair, van onopvallend tot indrukwekkend, van ouderwets tot onvoorstelbaar. Bijzonder aan de tentoonstelling is dat niet alleen de grote, prestigieuze projecten worden gepresenteerd, maar ook werk waarmee het bureau normaal gesproken niet naar buiten treedt. (...) De brede doorsnede van projecten wordt getoond door middel van oude schetsen die nonchalant met plakband aan de muur zijn bevestigd, grote maquettes en originele tekeningen van prijsvragen. Ook in de wijze van representeren laat het bureau zich dus van verschillende kanten zien - en toont daarmee

en passant een geschiedenis van dertig jaar presentatietechnieken. (Archined, 10 juli 2006, door Klaske Havik)

'De expositie bestaat uit een vrolijke verzameling ontwerpen, maquettes en op A-viertjes gekrabbelde OMA-projecten in Den Haag. Met een soort bouwpakket wordt getoond hoe OMA poptempel 't Paard van Troje heeft verbouwd. Rechts om de hoek staan twee maquettes, inclusief minimensjes, van twee ondergrondse tramstations, Spui en Grote Markt, die sinds 2004 in gebruik zijn. Misschien nog wel interessanter zijn de ontwerpen en concepten die nooit zijn uitgevoerd. (...) Op de benedenverdieping hangt een enorme afbeelding van een (nog) niet uitgevoerd idee voor het centraal station. Op de tafels ernaast liggen papieren uitknipmodellen van het ontwerp. En scharen en stiften, voor de amateurarchitecten onder de bezoekers. Op een van de geknutselde papieren gebouwtjes staat: 'Rem, call me', met het telefoonnummer en emailadres van ene Monica. Bij een mislukt schaalmodel is met stift 'Dat kan mijn OPA ook' geschreven. (...) Wie de OMA projecten in echt wil zien kan Den Haag in lopen.' (nrc.next, 24 juli 2006, door Mees van der Made)

15 oktober t/m 17 december 2006

Călin Dan 'sony/wmf/pp. Trip. Sample City. Three takes on emotional architecture'

Locatie: Hogewal 1-9

De Roemeense-Nederlandse kunstenaar en theoreticus Călin Dan (1955) formuleerde in de afgelopen jaren een zeer specifiek interessegebied, de zogenoemde 'emotional architecture'. Door middel van video, fotografie, tekst en muziek richt hij zich op het gebruik, de beleving, betekenis en emotionele waarde van architectuur en de stedelijke omgeving. Tot nu toe concentreerde hij zich voornamelijk op gebieden waar het totalitaire regime een belangrijke rol heeft gespeeld, zoals Tallinn (Estland) en Boekarest (Roemenië). Zij representeren niet alleen zijn persoonlijke historische achtergrond, maar inspireren de kunstenaar door de talrijke conflictsituaties die, weliswaar minder uitgesproken, ook diverse dilemma's in West-Europese steden bepalen. Călin Dan ziet steden als een permanent veranderende optelsom van muren, privé terreinen, visies, relaties en blinde vlekken, stelselmatig bezig met zelfverloochening en aanpassing.

De tentoonstelling van Călin Dan bestond uit de videowerken 'sony/wmf/pp.', 'Trip' en 'Sample City', aangevuld met een aantal grote fotowerken.

'(...) De overkoepelende titel Emotionele architectuur, duidt op de sociaal-psychologische benadering die het werk van Călin Dan kenmerkt. Zijn werken gaan over de emotionele ervaring van stedelijke ruimtes, gebouwen en braakliggend land. Zijn blik is die van bezoeker en deelnemer tegelijkertijd, kijkend naar grote structuren en marginaal gebruik van ruimte. Călin Dan al kennend van enkele discussies over Tallinn, een stad die ons beider interesse heeft, kijk ik uit naar zijn creatieve en kritische manier van observeren. Ik bereid me voor op een verzameling van lagen. Lagen van humor, van surrealisme, kritiek, nostalgie. Van details en van grote verhalen.

(...) Călin Dan leest de steden die in zijn werk figureren op een descriptieve en intuïtieve manier, hij observeert met de scherpte van degene die buitenstaander en bewoner tegelijk is, hij vangt monumenten, mythes en details van alledaagse situaties.

(...) Wanneer we spreken over emotionele architectuur of over geleefde ruimte, wanneer we niet alleen objectieve en rationele lagen een rol willen laten spelen in het denken over (en het ontwerpen van) de stad, dan loont het ook voor ontwerpers en ontwikkelaars de moeite om zich in projecten als die van Călin Dan te verdiepen. Het zijn dergelijke artistieke reflecties die vruchtbaar materiaal leveren voor een creatieve en kritische discussie.' (Archined, 16 november 2006, door Klaske Havik)

20 oktober t/m 3 december 2006

Ton Schuttelaar 'for this great fire'

Locatie: Stroom deponance Toussaintkade 55

Ton Schuttelaar (1972) is een van de bedenkers van het succesvolle project 'Atelier als Supermedium' waarvoor hij zijn atelier in de periferie van Den Haag ombouwde tot een museale ruimte voor groepstentoonstellingen die elke derde donderdagavond van de maand plaatsvinden. Het is een initiatief dat een groot publiek trekt, en zowel door kunstenaars als bezoekers wordt ervaren als één van de inspirerende en spraakmakende initiatieven in Den Haag. Parallel aan 'Atelier als Supermedium', maar zeker niet los daarvan, heeft Ton Schuttelaar een

eigen kunstenaarspraktijk. In beide hoedanigheden houdt hij zich bezig met onderwerpen als de status van objecten, de omstandigheden waaronder zich betekenis vormt, de omslag van plaatsing naar tentoonstelling, en de relatie tussen ruimte en programma.

Het ruwe materiaal voor zijn tentoonstelling 'for this great fire' is een archief van tienduizenden foto's dat Schuttelaar in enkele maanden heeft aangelegd. Daaruit heeft hij enkele foto's geselecteerd op basis van maatschappelijke, sociaal economische en religieuze regels. De foto's zijn op hun beurt aanleiding tot objecten, meest ready-mades. Het draait in 'for this great fire' niet om de artistieke waarde van deze tentoongestelde objecten. Als losse elementen krijgen de objecten in de constellatie van de tentoonstelling een meerwaarde bovenop hun herkenbare trivialeiteit, dwingen tot nadere beschouwing en roepen vragen op.

PRESENTATIES

Presentaties in de bibliotheek

In de bibliotheek vinden kleinschalige presentaties plaats ter gelegenheid van het verschijnen van publicaties van kunstenaars, architecten of vormgevers; voornamelijk in de etalage zodat de aandacht voor de betreffende publicatie en voor de bibliotheek als zodanig versterkt wordt, met name bij passanten.

- (december 2005) t/m januari 2006, *Peter Bilak*, ter gelegenheid van het verschijnen van deel 11 van de publicatie 'Dot Dot Dot' een tijdschrift dat door Peter Bilak en Stuart Bailey wordt uitgegeven (Den Haag/New York).
- februari 2006, *Philip Akkerman*, ter gelegenheid van zijn publicatie '2314 self-portraits 1981-2005' (Veenman Publishers) waarin zijn gehele oeuvre zelfportretten is opgenomen.
- maart/april 2006, stadsstedenbouwer *Maarten Schmitt/Dienst Stedelijke Ontwikkeling*, ter gelegenheid van de publicatie 'Den Haag 1908-2080'. Het derde boekje over de context van Den Haag. Een fotografisch werk van Gerco de Ruijter maakte tevens deel uit van deze presentatie.
- mei 2006, *Martijn Engelbregt*, ter gelegenheid van zijn boek 'Dit is Nederland' (Valiz), het officiële verslag van het door Engelbregt gerealiseerde project de Dienst, onderzoeksorgaan voor kunsttoepassingen voor het Logement van de Tweede Kamer in Den Haag.
- juli/augustus 2006, *Manon Bovenkerk*, ter gelegenheid van haar publicatie 'Ocnophilia' dat zij in eigen beheer uitbracht. Het boekje bevat alle tekeningen die zij gebruikte voor een korte animatiefilm met dezelfde titel.
- september 2006, *Guus Rijken*, ter gelegenheid van zijn publicatie 'Tokaido Gaandeweg', een hedendaagse kijk op de 53 pleisterplaatsen van de Grote Kustweg, de oudste en belangrijkste weg in Japan. Fotograaf Guus Rijken bezocht de pleisterplaatsen en maakte een serie foto's als een ode aan de Tokaido, de archeologie van een traject.
- oktober 2006, *010 Publishers en Studio Tint*, ter gelegenheid van de publicatie 'Paul Schuitema Beeldend organisator' (Uitgeverij 010) . De eerste monografie over Paul Schuitema die zijn grafisch werk en zijn activiteiten als fotograaf, filmer en meubelontwerper uitvoerig behandelt.
- november 2006, *Luuk Wilmering*, ter gelegenheid van zijn publicatie 'A Personal Geographic - The Acts of Mercy/De Werken van Barmhartigheid', een Total Homeless Package dat het magazine Haags Straatnieuws aanleiding gaf in de decemberuitgave een groot artikel aan hem te wijden.
- december 2006 t/m (januari 2007), *Ronald Cornelissen*, ter gelegenheid van zijn tekenijdschrift 'Wormhole 4'. Bij de presentatie werden tevens tekeningen van Paul van der Eerden en een video van Ann Course getoond.

Presentaties InLoop/EnTry

De entree ruimte van Stroom Den Haag is opgevat als een ruimtelijk katern met korte rubrieken, signalelementen en verwijzingen. Om aan de bezoekers van Stroom een idee te geven van onze activiteiten in relatie tot de stedelijke omgeving, wordt telkens een project belicht. Daarnaast vinden er vitrinepresentaties plaats, en wordt o.m. door middel van documentatie aandacht besteed aan Haagse kunstenaars die op dat moment elders exposeren of een project hebben gerealiseerd; aan vormgevers uit Den Haag; en een gebouw of een stedenbouwkundig project in Den Haag dat in de actualiteit staat. De rubrieken zijn als volgt:

Dossier Den Haag

Vitrinepresentaties van Haagse kunstenaars parallel aan hun tentoonstelling of project elders.

- januari/februari 2006, *Jos de l'Orme*, n.a.v. tentoonstelling bij Escher in het Paleis, Den Haag
- maart/april 2006, *OpTrek (Sabrina Lindemann en Annechien Meier)*, n.a.v. project bij Artwalk, Amsterdam
- mei 2006, *Ralph Prins*, n.a.v. tentoonstelling bij de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Museum Meermanno Westreenianum, Centrale Bibliotheek en Affiche Galerij, Den Haag
- juni/juli 2006, *Willy Jolly*, n.a.v. tentoonstelling bij Museum Mesdag en Escher in het Paleis, Den Haag
- augustus 2006, *Babette Wagenvoort*, n.a.v. kunstopdracht in Bergen op Zoom
- september 2006, *Vittorio Roerade*, n.a.v. tentoonstelling bij GEM en galerie Ramakers, Den Haag
- oktober/november 2006, *Zeger Reyers*, n.a.v. tentoonstelling in Gemeentemuseum Den Haag

Den Haag in vorm

Den Haag kent vormgevers op velerlei terrein. Om daar meer bekendheid aan te geven presenteert Stroom Haags ontwerp.

- mei/juni 2006, *Studio Duel*
- juli/augustus 2006, *Studio Tint*
- augustus/september 2006, *Sara Vrugt* n.a.v. Stroom aanmoedigingsprijs 2006
- oktober 2006, *buisframestoelen van Paul Schuitema* (collectie Dick Maan, Paul Wezenberg, Sanderse B.V.) in relatie met de boekpresentatie 'Paul Schuitema Beeldend organisator'

Ter plaatse/on the spot

Aandacht voor een gebouw of een stedenbouwkundig project in Den Haag dat om welke reden dan ook in de actualiteit staat.

- januari/februari 2006, *The Hague World Forum*, DS Landschapsarchitecten
- maart/april 2006, *prijsvraag 'Smart Start, wonen voor de jonge stedeling'*, ontwerpen van de drie finalisten YUM, IN/OP en Smart Lab©
- november/december 2006, *genomineerden Scholenbouwprijs 2006*: architectenbureau DP6, architect Marlies Rohmer, en Geurst & Schulze architecten
- november/december 2006, *Wimby, reizende 'SchoolParasites'*, alternatieven voor noodlokalen bij (basis)scholen

Stroom in de stad

Om aan de bezoekers van Stroom een idee te geven van onze activiteiten in de openbare ruimte van Den Haag wordt telkens een project belicht.

- (december 2005) t/m februari 2006, *modellen Fiets&Stal project*
- juni/augustus 2006, *onderzoeksproject openbare ruimte in de Schilderswijk*
- augustus/september 2006, *project 'Kunst aan huis' in Ypenburg*
- november/december 2006, *Kunst op Haagse scholen*, n.a.v. de publicatie 'Buut! Kunst op Haagse Scholen 2003 tot 2007'

LEZINGEN

Het lezingenprogramma van Stroom staat voor het grootste gedeelte in relatie tot het tentoonstellingsprogramma. De lezingen bieden gelegenheid tot verdieping, specificatie, tot het verkennen van een ander perspectief, of de belichting van een verwant onderwerp. Daarnaast zijn er lezingen waarbij opmerkelijke en actuele kunstenaars inzicht geven in de achtergronden, inspiratie en motivaties van hun praktijk. Deze kunstenaarspresentaties zijn bedoeld voor een algemeen publiek, en met name voor de Haagse beroepsgroep.

In het kader van de tentoonstelling 'After the Rain/Slow Speed Paradise' van Auke de Vries

. 22 februari 2006, *Auke de Vries*, 'Schaal'

. 15 maart 2006, *Auke de Vries*, 'Slow Speed Paradise'

In de projecten 'After the Rain' en 'Slow Speed Paradise' is Auke de Vries begaan met de mens en de menselijke maat tegen de achtergrond van stedelijke en landschappelijke ingrepen. In zijn lezing over 'schaal' ging hij in op maatverhoudingen in de kunst in relatie tot de ons omringende stedelijke omgeving. Ook benadrukte hij de betekenis van de factor 'schaal' in en voor zijn werk. Zijn lezing 'Slow Speed Paradise' richtte

zich met name op zijn bronnen van inspiratie en zijn fantasiën ten aanzien van de toekomstige ontwikkelingen van een voormalig bruinkoolwingsgebied ten zuiden van Leipzig.

In het kader van de tentoonstelling 'All You Can Eat' van het Britse architectencollectief FAT

. 29 maart 2006, *Sam Jacob* (FAT)

'More rather than less' is het motto van het Britse architectenbureau FAT. Sinds de oprichting in 1995 houdt FAT zich bezig met architectuur, beeldende kunst en 'allerlei dingen daar tussenin'. FAT neemt als een van de weinige enthousiaste navolgers van de Amerikaanse architect Robert Venturi, held van het postmodernisme, een unieke positie in. Wie durft zich vandaag de dag nog postmodern te noemen?

In de lezing van Sam Jacob kwamen de praktijk van FAT aan bod, hun ontwerpbenadering en meest recente projecten.

In het kader van de tentoonstelling 'Modern@ité'

. 16 mei 2006, *Jordi Colomer*

De als architect opgeleide kunstenaar Jordi Colomer gaf een lezing over zijn werk en zijn interesse in architectuur en vertoonde enkele videos. In veel van zijn sculpturen en video's onderzoekt Jordi Colomer (1962) de relatie tussen architectuur en decor. Waar ligt de grens tussen de twee? Op welk moment wordt architectuur decor? In 'Anarchitekton' toont hij een personage dat met kartonnen maquettes de moderne architectonische bouwwerken in Barcelona, Boekarest, Brasilia of Osaka becommentarieert, terwijl hij tegelijkertijd de utopie roemt waar ze ooit symbool voor stonden.

. 24 mei 2006, *Felix Madrazo en Elena Chevtchenko* (Supersudaca)

Supersudaca bestaat uit elf architecten die elkaar via het Berlage Instituut in Rotterdam hebben ontmoet. De lezing werd gegeven door Felix Madrazo (1972, Mexico) en Elena Chevtchenko (1981, Ukraine), de enige leden die nog in Nederland wonen. Supersudaca werkt aan een aantal projecten waaronder twee boeken over respectievelijk de gevolgen van het toerisme op architectuur en één over PREVI, een internationale architectuurwedstrijd voor sociale woningbouw in Lima (1969) waar de avantgarde architecten van toen in participeerden.

In het kader van de tentoonstelling 'OMA in Den Haag / 'Oma in The Hague'

. 7 juli 2006, *Floris Alkemade* (OMA), in poppodium 't Paard (als openbaar onderdeel van een Stroom Travel) Floris Alkemade, één van de partners die OMA leidt, richtte zich met zijn lezing op de in Den Haag gerealiseerde en niet uitgevoerde projecten en op de vele en spraakmakende plannen die nog op stapel staan.

. 13 september 2006, *John Körmeling*

De architect Rem Koolhaas is opgeleid als filmmaker en wordt vanwege zijn conceptuele, sculpturale en analytische kwaliteiten gewaardeerd in de kunstwereld. De kunstenaar John Körmeling is opgeleid als architect en heeft de kunstwereld veroverd door zijn eigenzinnige manier van werken en zijn verrassende kijk op de dagelijkse dingen. Körmeling is behept met een onstuitbare ideeëndrang en de wil om te construeren. Hij kent een grote productie van schetsen en ontwerpen, die niet altijd de fase van uitvoering bereiken. Een opsomming van de projecten die wel zullen worden gerealiseerd en die zijn volle aandacht vragen, maakt al snel duidelijk dat hij één van de drukst bezette kunstenaars in Nederland is. Een ronddraaiend huis in Tilburg, een poortgebouw voor Middelheim in Antwerpen, een beeld voor de brandweer in Borger, trepunten voor de nieuwe HSL stations en een theehuis voor Park IJburg.

In het kader van de manifestatie 'After Neurath'

. 11 oktober 2006, *Dr. Ferdinand Mertens*

(zie 'Manifestaties', pagina...)

In het kader van de tentoonstelling 'sony/wmf/pp. Trip. Sample City' van Călin Dan

. 8 november, *Călin Dan* en *Klaske Havik*

Călin Dan (1955) heeft de afgelopen jaren in het buitenland aan talrijke tentoonstellingen en projecten meegedaan. Zijn deelname aan 'Biennale Cuvée' bij O.K. Centre of Contemporary Art in Linz (Oostenrijk) bevestigde zijn status als een van de meest interessante kunstenaars van dit moment. Naast zijn kunstenaarschap is hij ook actief als curator en auteur. Eerder bracht hij in eigen beheer de publicatie 'Emotional Architecture' uit, waarvan dit jaar deel twee is verschenen en waaraan ook Klaske Havik een belangrijke

tekstuele bijdrage heeft geleverd.

Klaske Havik (1975) is architect en publicist. Na haar studie in Delft en Helsinki werkte ze als redacteur voor het tijdschrift *De Architect*. Ze is momenteel als universitair docent verbonden aan de TU Delft. Haar promotieonderzoek richt zich op een literaire benadering van stedelijke analyse en ontwerp. Haar gedichten verschenen o.a. in 'Van Haagse Dichters die Voorbijgaan' (Bzztôh 2001) en 'Vanuit de Lucht' (Passage 2001).

Kunstenaars over hun werk, inspiratie en praktijk

. 12 april 2006, *Folkert de Jong*

Folkert de Jong (1972) maakt levensgrote, figuratieve sculpturale installaties waarin moordenaars, politieke fanatici, religieuze gekken en heksenjagers de hoofdrol spelen. Om de donkere gewelddadige kant van het bestaan vorm te geven, experimenteerde hij in eerste instantie met video, installaties en performances, o.a. geïnspireerd door B-films. Uiteindelijk vond hij in de beeldhouwkunst het medium om zijn fascinatie voor vraagstukken rondom dood en verderf op een passende manier tot uitdrukking te brengen.

. 14 juni 2006, *Jonas Ohlsson*

Jonas Ohlsson (1967) is een veelzijdig kunstenaar. In zijn hybride en vaak spraakmakende werk gaat hij op zoek naar de onzichtbare verbanden tussen geluid, kunst en tekst. Zijn opstellingen gaan vaak gepaard met live-performances waarin hij met digitaal opgeslagen woord- en geluidssamples werkt. Zijn beelden zijn zoals zijn verschijning, een mix van culturen, talen en invloeden. Kleurrijk en bizar.

. 25 oktober 2006, *Jonas Staal, lezing en gesprek met Chris Keulemans*

Jonas Staal (1981), kunstenaar en agitator, scherpt met zijn politiek beladen acties en installaties het denken over de openbare ruimte op een sterk tot de verbeelding sprekende manier. Voorbeelden van zijn aanpak zijn de beruchte 'Geert Wilders Werken' (kleine altaartjes met foto's, waxinelichtjes en rouwbloemen die in 2005 regelmatig in Rotterdam en Den Haag opdoken). Voor deze werken werd hij in mei 2005 enkele dagen gevangen gezet wegens onduidelijkheid over de status van zijn acties: bedreiging of kunstuiting.

Chris Keulemans (1960) is schrijver en journalist. In de jaren negentig was hij directeur van de Balie, centrum voor cultuur en politiek in Amsterdam. In 2004 verscheen 'De Amerikaan die ik nooit geweest ben', een roman/dvd/website/radiodocumentaire. Momenteel reist hij langs steden waar hij na een oorlog of dictatuur nieuwe kunstenaars opzoekt.

. 13 december 2006, *Dick Tuinder, PJ Roggeband, Babette Wagenvoort*

De drie kunstenaars Dick Tuinder, PJ Roggeband en Babette Wagenvoort stortten zich in een avond die – onvoorspelbaar, bont, bijtend, humoristisch – toch nog de achtergrond van hun werk duidelijk maakte.

'Vertekening' was de veelzeggende titel. Ondanks het verschil in hun persoonlijke beroepspraktijk, is er bij deze kunstenaars sprake van enige verwantschap. Zo publiceren zij bijvoorbeeld alledrie tekeningen in opiniebladen. Dick Tuinder en PJ Roggeband in *De Groene Amsterdammer*, Babette Wagenvoort in *Vrij Nederland* en het *Hollands Maandblad*.

MANIFESTATIES

Manifestatie 'After Neurath'

In de periode oktober 2006 – oktober 2007 organiseert Stroom het project 'After Neurath'. In 2006 werd een begin gemaakt d.m.v. een lezing, een twee dagen durend symposium en workshops met studenten van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag, de Jan van Eyck Academie Maastricht en de Werkplaats voor Typografie Arnhem. Deze eerste fase richtte zich op de nalatenschap van Neurath: de door hem ontwikkelde beeldstatistiek en de relevantie ervan anno nu. Betrokken partijen zijn (grafisch) vormgevers, beeldend kunstenaars, theoretici, overige belanghebbenden en geïnteresseerden.

Otto Neurath (1882 Wenen - 1945 Oxford) was een Oostenrijks wetenschapsfilosoof, politiek econoom, socioloog en één van de toonaangevende figuren van de Unity of Science Movement in Wenen, waar hij in 1923 het Gesellschafts- und Wirtschaftsmuseum oprichtte. Hij ontwikkelde een beeldsysteem dat in de jaren dertig bekend werd onder de naam ISOTYPE (International System Of Typographic Picture Education); de voorloper van het pictogram zoals we dat vandaag de dag overal tegenkomen, van vliegvelden tot winkelstraten.

Met zijn museum en ISOTYPE stelde Neurath zich ten doel om gecompliceerde sociaal-economische informatie

voor een breed publiek inzichtelijk te maken. Hij trachtte op deze manier de burger inzicht te geven in zijn eigen leefsituatie en zo het kritisch bewustzijn te vergroten.

Tussen 1934 tot 1940 woonde Neurath in Den Haag, waar hij samen met een team dat onder meer bestond uit zijn latere vrouw Marie Reidemeister en de kunstenaar Gerd Arntz, het ISOTYPE verder ontwikkelde en zijn invloedssfeer uitbouwde.

. 11 oktober 2006, Dr. Ferdinand Mertens 'Otto Neurath terug in Den Haag'

De lezing van Ferdinand Mertens (1946) vormde de proloog van de manifestatie 'After Neurath'. Ferdinand Mertens is o.a. hoogleraar aan de faculteit Techniek, Bestuur en Management van de TU Delft. Hij verdiept zich al een aantal jaren in het werk en denken van Otto Neurath die communicatie altijd in het perspectief heeft geplaatst van de spreiding van kennis en van democratische representatie. Heldere informatievoorziening en kiesrecht waren in zijn optiek onlosmakelijk met elkaar verbonden. Met de constatering van een groeiende kloof tussen 'Den Haag' en 'de burger' en de roep om directe invloed in de vorm van referendum en spoeddebat, wordt de relevantie van het denken van Neurath alleen maar benadrukt.

. 31 oktober en 1 november 2006, Symposium m.m.v. Frank Hartmann, Robin Kinross, Kristóf Nyíri, Femke Snelting, en workshops

De eerste dag van het symposium vonden er lezingen plaats van toonaangevende sprekers, waaronder filosoof, mediaconsulent en schrijver Frank Hartmann (O), redacteur en schrijver Robin Kinross (GB), theoreticus Kristóf Nyíri (H), en grafisch vormgever/kunstenaar Femke Snelting (NL).

- De lezing van Frank Hartmann was getiteld 'The quest for an 'inclusive form of the icon'- analogue to digital visualization'. Frank Hartmann studeerde aan de Universiteit van Wenen, Oostenrijk, waar hij promoveerde in de filosofie en een postdoctorale onderwijsgraad behaalde in communicatie- en mediatheorie. Hij geeft les in mediafilosofie en multimediajournalistiek aan de Universiteit van Wenen en is daarnaast actief als mediaconsulent en schrijver. Hij is auteur van verschillende boeken over mediafilosofie en onderhoudt de websites www.medienphilosophie.net en www.neurath.at.
- Kristóf Nyíri besteedde speciale aandacht aan de organisatie-systemen die aan ISOTYPE voorafgingen en die een grote invloed hebben gehad op Neurath's werk. Zoals bijvoorbeeld de encyclopedische projecten die tijdens de Verlichting werden opgezet met als doel om kennis op een wetenschappelijke manier door middel van woord en beeld te ordenen. Nyíri is professor in de filosofie aan het Institute for Philosophical Research van de Hongaarse Academy of Sciences.
- Robin Kinross is redacteur en schrijver en gaf zijn lezing de titel 'Isotype work as design work'. Na zijn studie aan het Department of Typography, University of Reading, schreef hij een proefschrift over Otto Neurath en ISOTYPE (1979). Dit leidde onder meer tot een samenwerking met Rudolf Haller voor een editie van 'Neurath's Gesammelte Bildpädagogische Schriften' (1991). In 1980 begon hij de uitgeverij Hyphen Press, voor boeken op het gebied van typografie en design.
- 'Corset / Skin / Skeleton' heette de lezing van Femke Snelting waarbij zij inging op de manier waarop data, beelden en software samensmelten en wat dit kan betekenen voor de vormgeving van informatie. Femke Snelting is grafisch vormgever en kunstenaar die vooral op internet werkt. Samen met de Brusselse kunst- en mediaorganisatie Constant ontwikkelt ze projecten op het snijpunt van feminisme en 'free en open source software'. Samen met Renee Turner en Riek Sijbring vormt zij De Geuzen, een stichting voor multi-visueel onderzoek.

De tweede dag van het symposium bestond uit workshops m.m.v. vormgevers van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag, de Jan van Eyck Academie Maastricht en de Werkplaats Typografie Arnhem. De studenten presenteerden eigen werk; de docenten leidden workshops waarbij het ISOTYPE als uitgangspunt diende in de productie van hedendaagse ontwerpen. De ontwerpen zullen gedurende de gehele manifestatie (2006/2007) in het openbaar worden getoond.

OVERIGE ACTIVITEITEN

Ouborg Prijs 2005

tentoonstelling Ben van Os 'Gebouwde Luchtkastelen'

Gemeentemuseum Den Haag, (30 oktober 2005) t/m 5 februari 2006

De Ouborg Prijs is de tweejaarlijkse stadsprijs van Den Haag voor een Haagse kunstenaar met een oeuvre dat lokaal en nationaal van belang is. De prijs, genoemd naar de Haagse kunstenaar Pieter Ouborg (1893-1956), bestaat uit een geldbedrag, een tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag en een publicatie verzorgd door Stroom. Op 29 oktober 2005 ontving Ben van Os (1944) in het Gemeentemuseum Den Haag de Ouborg Prijs 2005 uit handen van de wethouder van Financiën en Cultuur, mevr. drs. Else van Dijk-Staats. Ruim 20 jaar deed hij de art direction voor meer dan 50 speelfilms en bouwde daarmee een internationale carrière op. Furore maakte hij toen hij, samen met Jan Roelfs, werd betrokken bij de experimentele films van de Engelse regisseur Peter Greenaway, *ZOO* (1985), *The Cook, The Thief, His Wife & Her Lover* (1989) en *Prospero's Books* (1991). Deze films zijn niet alleen beroemd vanwege hun conceptuele aanpak, maar vooral om hun uitbundige en ingenieuze visualiteit.

Aanmoedigingsprijs 2006

Als aanzet tot hun beroepspraktijk reikt Stroom al 16 jaar aanmoedigingsprijzen uit aan afgestudeerden van de Haagse Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Een onafhankelijke jury adviseerde dit jaar twee academieverlaters te honoreren met een bedrag van € 1.250,-.

. 30 juni 2006, *Maurits Fennis* (afdeling ArtScience) en *Sara Vrugt* (afdeling Textiel en Mode)

De commissie was onder de indruk van de performance van Maurits Fennis, waarin hij op bijzondere en indringende wijze gebruik maakte van zijn stem en de klankeigenschappen van de ruimte. Met zijn gedoseerd maar uiterst effectief gebruik van techniek vormde hij een verrassende uitzondering binnen het door de afdeling ArtScience gepresenteerde geheel.

Het eindexamenwerk van *Sara Vrugt* bestond uit een prachtige collectie kledingstukken, een wandtapijt en een videoperformance, en viel op door de consequente benadering van het gekozen thema (verwijzingen naar het menselijke skelet en de menselijke organen) en de aandacht voor detail en afwerking. Het werk riep de paradoxale vraag op hoe je kan doordringen tot de kern, de ziel van de ander met 'middelen' (kleding) die per definitie slechts de oppervlakte raken en bedekken.

INDEX Actuele Kunst Den Haag (digitale agenda)

In september is de eerste editie van de digitale tentoonstellingsagenda INDEX Actuele Kunst Den Haag verstuurd. Deze maandelijks agenda biedt een helder overzicht van de belangrijkste activiteiten op het gebied van de actuele kunst in Den Haag en vervangt de oude tentoonstellingsagenda Haags Werk die vier maal per jaar op papier verscheen. De nieuwe INDEX wordt verzonden naar een snel groeiend bestand van abonnees, dat eind 2006 uit meer dan 3000 emailadressen bestond. De INDEX heeft al snel zijn waarde bewezen. Ook de circa 30 deelnemende Haagse galleries, kunstenaarsinitiatieven en kunstinstellingen zijn enthousiast over de mogelijkheden die deze manier van gezamenlijke publiciteit hen biedt. Dat bleek ook in een evaluerend gesprek met alle betrokken partijen dat in oktober 2006 plaatsvond. Het soms wat verborgen, maar bloeiende Haagse kunstleven wordt op een overzichtelijke en actuele manier op de kaart gezet. De korte productietijd van elke editie maakt het (in tegenstelling tot bij gedrukte media) mogelijk om de allerlaatste informatie te geven. De INDEX is ook op internet te raadplegen via de website van Stroom Den Haag. Samenstelling en redactie liggen in handen van Stroom Den Haag. Vormgeving: Peter Bilak (Typoteque).

Educatieve projecten en activiteiten voor scholen

Ofschoon het voor leerkrachten en scholieren vaak niet eenvoudig blijkt om zich voor educatieve projecten naar buiten te verplaatsen, zijn dit verslagjaar toch regelmatig scholieren op pad gegaan voor een atelierbezoek bij kunstenaars, een rondleiding langs door Stroom gerealiseerde of begeleide projecten van kunst in de openbare ruimte, een tentoonstelling bij Stroom, of werd er gebruik gemaakt van het aanbod van geluidswandelingen via Stroom. Daarnaast vonden er workshops op scholen plaats met als uitschieters 'Snoepvormgeving' door Liz Chute, en het hergebruiken van oude autobanden voor speeltoestellen en andere functionele objecten door 'afval-architecten' Jan Körbes en Denis Oudendijk. De geluidswandelingen van kunstenaars vonden dit jaar gretig aftrek. Door middel van een geluidswerk (fictie, klankeffecten, suggestieve documentaire) laten kunstenaars als Luuk Wilmering, Cilia Erens en Justin Bennett luisteraars de stad op een bijzondere manier ervaren. Met behulp van een walkman maakten vele leerlingen wandelingen door Den Haag.

Bijzonder was het bezoek van leerlingen van de middelbare school 204 uit St. Petersburg (Rusland) die onder begeleiding van Stroom een bezoek brachten aan het fotografische panorama van de kunstenaar Marin Kasimir in het Stadhuis en het Sokkelproject van Peter Struycken op het Spui/Grote Marktstraat.

'Get Smart, get into Art'

Stroom en Artoteek Den Haag delen een professionele, stimulerende en kritische omgang met hedendaagse kunst, waarbij inhoud en kwaliteit voorop staan. Bovendien vullen de instellingen elkaar uitstekend aan wat betreft inhoudelijke en organisatorische expertise, ervaring en netwerken. Om die reden hebben beide instellingen besloten ten aanzien van educatie voor onderwijs met elkaar samen te werken. Hiertoe is een gezamenlijk kader ontwikkeld voor een aanbod dat in het schooljaar 2006/2007 van start ging. De workshops zijn zeer gevarieerd en zullen de komende twee jaar worden verzorgd door kunstenaars en architecten: *Bas Ackerman (maak een videoclip over de stad Den Haag); Jan Körbes/Denis Oudendijk (afgedankte autobanden beginnen een nieuw leven); Ellen Houtman (jouw weblog over de stad Den Haag); Floor Cornelisse (geef je mening d.m.v. film en performance); In Situ architecten (ontwerp je eigen straatmeubel); Sally Targa (bedenk en maak je eigen logo); Martin Putto (creëer een animatiefilm); Ilse Versluijs (wat je aan hebt ben je zelf); Theo Jansen (maak je eigen strandbeest); Kees Admiraal (kijken met je oren).* In september 2006 werd de brochure 'Get Smart, get into Art' (vormgeving Renate Boere) feestelijk gepresenteerd aan een aantal scholen en werden de afzonderlijke projecten door de deelnemende kunstenaars toelicht.

SUBSIDIES, DOCUMENTATIE & ATELIERS (SD&A)

De afdeling Subsidies, Documentatie & Ateliers (SD&A) voert het voorwaardenscheppend beleid uit voor Haagse professioneel werkzame kunstenaars door middel van subsidieregelingen, een documentatiecentrum, atelierbeleid en het verstrekken van informatie en adviezen.

De samenhang en integratie tussen deze deeltaken wordt zoveel mogelijk bewerkstelligd om het voorwaardenscheppend beleid ook zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij het kunstinhoudelijke en algemene beleid van Stroom. Vanuit die gedachte is er een nieuw subsidiestelsel ontwikkeld dat per 1 januari 2006 is ingevoerd. Alle subsidiemogelijkheden met toelichting en aanvraagformulieren zijn voor het eerst dit jaar bij elkaar gebracht in een informatiebrochure 'Subsidies 2006'. Deze overzichtelijke brochure is aan alle kunstenaars in Den Haag en relaties verzonden. Daarnaast kunnen kunstenaars telefonisch of middels een persoonlijk gesprek nadere informatie over een subsidieaanvraag inwinnen of advies vragen.

In 2006 hebben het documentatiecentrum bij Stroom en de documentatiewebsite voor Haagse kunstenaars een geheel ander aanzien gekregen. Dit was nodig om de zichtbaarheid van Haagse kunstenaars te vergroten, de toegankelijkheid te verbeteren en om zoveel mogelijk aan te sluiten bij actuele en landelijke ontwikkelingen op het gebied van digitale kunstenaarsdocumentatie. Eind 2006 werd de vernieuwde site (www.haagsekunstenaars.nl) gelanceerd en was de verbouwing gereed waardoor het nu mogelijk is het geheel vernieuwde documentatiecentrum rechtstreeks vanuit de tentoonstellingsruimte van Stroom te bezoeken. Parallel aan het subsidiebeleid organiseert Stroom een aantal activiteiten vanuit identieke doelstellingen, namelijk versterking van het Haagse kunstklimaat en van de zichtbaarheid van de Haagse kunst. Het gaat onder meer om discussie- en informatiebijeenkomsten en atelierbezoeken door (internationale) curatoren, kunstenaars en critici.

SUBSIDIES

De subsidieregeling van Stroom gaat uit van de sterke aspecten en het grote potentieel van de Haagse kunstwereld en is opgebouwd uit drie onderdelen waarmee telkens een ander doel wordt nagestreefd. PRO-subsidies zijn bedoeld ter ondersteuning en versterking van het Haags kunstklimaat. Zowel individuele beeldend kunstenaars als samenwerkingsverbanden en organisaties worden in de gelegenheid gesteld bijzondere projecten of activiteiten te realiseren. SPOT-subsidies vergroten de zichtbaarheid en presentatie van Haagse kunst en kunstenaars. De OBJECT-subsidie is bedoeld om het bestand aan ateliers in Den Haag op kwalitatief niveau uit te breiden.

PRO-subsidies

Er zijn vijf verschillende PRO-subsidies:

- Kunstprojecten; projecten, kunstwerken en publicaties
- Onderzoek & ontwikkeling; studiereizen en projecten waarin nieuwe richtingen m.b.t. eigen werk of in relatie tot andere disciplines of fundamenteel nieuwe (omgang met) materialen worden onderzocht
- Kunstenaarsinitiatieven; activiteiten- en gastatelierprogramma's, uitwisselingsactiviteiten

- Stroom Invest; startende kunstenaars in staat te stellen zich verder te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan de Haagse kunstwereld
- Stroom Premium; sterk geprofileerde subsidie voor kunstenaars op basis van kwaliteit van het actuele werk, waarbij wordt gekeken naar de betekenis van de kunstenaar voor het Haags kunstklimaat

De commissie PRO-subsidies beoordeelde in 2006 in totaal 202 aanvragen. Daarvan werden 78 subsidies toegekend.

Aangezien het in werking stellen van een nieuw subsidiestelsel diverse onzekerheden met zich mee brengt (bijv. m.b.t. hoeveelheid en aard van de aanvragen, administratieve afwerking, behoefte aan aanvullend advies en informatie), heeft Stroom zich organisatorisch flexibel opgesteld en tevens de commissie uitgebreid tot een pool van 8 personen waaruit per vergadering een vijftal leden wordt opgeroepen, mede op basis van specifieke expertise.

Na een aarzelend eerste kwartaal is het aantal subsidieverzoeken in de loop van het jaar sterk gestegen. Dit heeft uiteindelijk een behoorlijk beslag gelegd op de organisatorische ondersteuning en afwikkeling. Met name adviserende en informerende gesprekken voorafgaand aan, of naar aanleiding van de indiening van een verzoek kostten veel tijd, maar hebben anderzijds het niveau van de aanvragen sterk verbeterd.

Het is verheugend te kunnen constateren dat het stelsel voorziet in een sterke behoefte aan verdieping en onderzoek. Daarnaast verschaft de PRO-subsidie Kunstenaarsinitiatieven diverse presentatieplekken enige continuïteit waardoor hun (tentoonstellings-)programma's merkbaar verbeterd zijn.

Een evaluatie van het subsidiestelsel zou op dit moment vanzelfsprekend prematuur zijn; hetgeen niet wegneemt dat in de loop van het jaar en mede op basis van terugkoppeling met het veld enkele aanpassingen zijn gedaan.

Kunstprojecten

- Justin Bennett, project 'Sundial'
- Bas de Boer, productie filmproject 'Cowboy Cardboard'
- Ruben la Cruz en Karolien Helweg, project 'Explositie Terra Incognita'
- Arnoud Dijkstra, Ide Reckman e.a., groepstentoonstelling 'Naked, and may be sexy'
- Gamal Ez, project 'Huis van Glas'
- Robin Ineke, project 'Islamic Gothic'
- Willy Jolly, publicatie 'Willy Jolly'
- Matthijs Kiel, project 'O.a.1' (open atelier 'Onder andere')
- Mirko Lazović, project 'The Well of Fortune'
- Gialt Lemmens, tentoonstelling in Hedah te Maastricht
- Rozemarijn Lucassen, ruimtelijk werk 'Larynx' in Christus Triumfatorkerk
- Annechien Meier, project 'Mobiele Volkstuin I'
- Ingrid Mol, project 'De Kleine Biënnale 2006/ Herinneringen van Ralph Lepaert, fortbewaker'
- Adriaan Nette, project 'Waarde van de Gaarde'
- Clara Pallí Monguilod, kamer voor project 'Hotel Transvaal'
- Ariane Pikaar/Christus Triumfatorkerk, expositieprogramma
- Sara Rajaei, deelname aan project 'Routes...reports from the land of dreams'
- Zeger Reyers, ontwikkeling van nieuwe installatie
- Guus Rijven, fotografisch project 'Tokaido Gaandeweg'
- Juul Sadée, gastatelier Museum Mesdag
- Barbara Smeenk, project 'Mijn plek in Suriname'
- Tanja Smit, publicatie 'Libro de Fantasmas/ Book of Ghosts'
- Ilse Versluijs, project 'Interior Landscape'
- Filmmuseum, dubbel-DVD Frans Zwartjes
- Stichting Cultuur Lokaal, 'Ex-Is 2007'
- Stichting Imponderabilia, project 'Bureau voor Hedendaags Avontuur'
- Stichting OpTrek, publicatie met projecten van OpTrek
- Stichting Qdi, project 'Exchange Academy'
- Stichting Skart, 'Het Maskerproject'

- Stichting VH/ de Gemeente en Atelier als Supermedium, project 'Franchise'
- Stichting Zeebelt, project 'Ik ben even weg'
- Stichting Zeebelt, project 'Zwerk-loop' van Mike Reijnierse
- Veenman Publishers, overzichtscatalogus Philip Akkerman '2314 self-portraits 1981-2005'
- Vereniging De Illusie, publicatie 'De Illusie'
- Vereniging Quartair en WBK Vrije Academie, tentoonstelling 'De achterkant van twee moderne Afrikaanse steden Nairobi & Kinshasa'

Onderzoek & Ontwikkeling

- Rachel Bacon, kunstenaarsverblijf in Rauma (Finland)
- Channa Boon, voorbereiding Snelwegbermproject
- Martijn van Boven, project 'CEC.AS'
- Arnoud Dijkstra, materiaalexperiment en studiereis
- Vojta Dukát, werkzaamheden ter voorbereiding boek met video-stills
- José den Hartog, materiaalonderzoek tbv tegelproject
- Ton van Kints, verdere ontwikkeling van 'ruiswerken'
- Leontine Lieferring, werkperiode in EKWC in Den Bosch
- Marjolijn van der Meij, video-dagboek
- Sara Nuytemans, werkperiode in Yogyakarta (Indonesië)
- Karen Oostenbrink, onderzoeks- en werkperiode in Berlijn
- Wim van Ophem, project 'Wondering'
- Michiel Pijpe, onderzoek naar registratie van materiaalexperiment
- Petra van der Schoot, vooronderzoek 'Corpora Allata'
- Pietertje van Splunter, twee onderzoeksprojecten
- Quinten Smith, werkperiode in Yogyakarta (Indonesië)
- Tom Tlalim en Voldemars Johansons, onderzoeksproject QuantaSonic
- Elizabeth de Vaal, onderzoek ikv uitwisselingsproject met Pécs (Hongarije)
- Thom Vink, deelname aan Artist-In-Residence programma in het ACAC te Aomori (Japan)
- Bram Vreven, onderzoeksproject 'Spin' in samenwerking met Universiteit Twente
- Anne Wellmer, onderzoek naar relatie eigen werk en Dick Raaijmakers

Kunstenaarsinitiatieven

- Ramon Ottenhof, email-aankondigingsdienst 'Openingsdienst' (www.chantals.nl)
- <>TAG, jaarprogramma
- Kunstenaarsinitiatief Baracca, jaarprogramma
- Galerie West, jaarprogramma
- Stichting Haagse Rondgang, jaarprogramma Hoogtij
- Stichting Maldoror, opzetten uitwisselingsproject 'Maldoror naar Suriname'
- Vereniging Het Supermedium, jaarprogramma 'Atelier als Supermedium'

Stroom Invest

De Stroom Invest vormt met de Stroom Premium een nieuw en geprofileerd subsidietandem. Met de Invest beoogt Stroom een bijdrage te leveren aan het woon- en werkklimaat voor jonge kunstenaars en hen in hun ontwikkeling te ondersteunen. Om deze reden organiseert Stroom, onder het motto 'niet bij subsidie alleen', een aanvullend programma van stimulerende activiteiten waarin reflectie op het werk, opbouwende kritiek en het uitbouwen van netwerken centraal staat.

- Seekee Chung
- Barbara Ellison
- Robin de Goede
- Johan Gustavsson
- Nils Yttri Heggland
- Stéphanie Jamet
- Floris Kruidenberg
- Clara Pallí Monguilod

- Keir Neuringer
- Navid Nuur
- Femmy Otten
- Immanuel Sirron-Kakpor

Stroom Premium

Kunstenaars die een Premium subsidie ontvingen hebben zich niet alleen met een aansprekend oeuvre bewezen, maar overtuigen door het ontwikkelingspotentieel dat ze hebben en de ambities die ze koesteren. Ten behoeve van deze kunstenaars organiseert Stroom in 2007 een tentoonstelling die wordt samengesteld door een internationaal curator, Francis McKee (Glasgow), en verschijnt er een publicatie.

- Harold de Bree
- gelach en koop
- Machiel van Soest

SPOT-subsidies

Er zijn drie verschillende SPOT-subsidies:

- Individuele tentoonstellingen; bijdrage aan de kosten voor tentoonstellingen en presentaties van eigen werk in binnen- en buitenland.
- Groepstentoonstellingen; aanvulling bij de kosten voor tentoonstellingen en presentaties van werk van een aantal kunstenaars (minimaal 6) in binnen- en buitenland.
- Documentatie; bijdrage aan de kosten voor promotie van eigen werk, actualiseren van documentatie, vervaardigen van drukwerk, (re)construeren van een website of inschakelen van specialisten.

Dit jaar werden er 328 SPOT-subsidies toegekend; waarvan 128 voor individuele tentoonstellingen, 27 voor groepstentoonstellingen en 173 voor documentatie.

Van de 155 tentoonstellingen die plaatsvonden waren er 67 in Den Haag, 34 in de rest van Nederland en 54 in het buitenland. Van de 34 in de rest Nederland vonden er 11 in grote steden plaats (7 in Amsterdam, 2 in Groningen en 2 in Rotterdam). Van de exposities in het buitenland waren er 33 in Europa (waarvan ruim 1/3 in Duitsland) en 21 in de rest van de wereld.

Van de 173 toekenningen voor documentatie (een duidelijke toename t.o.v. de 135 in 2005) waren er 29 voor een (digitale) camera en 67 voor de (re)constructie van een eigen website. Opvallend weinig aanvragen waren er voor het inschakelen van specialisten zoals tekstschrijvers, adviseurs, critici. Aangezien uit onze ervaring blijkt dat hiermee een kwaliteitsslag behaald zou kunnen worden, vraagt dit facet om meer actief beleid in de toekomst.

OBJECT-subsidies

(zie 'Atelierbestand/Atelierbemiddeling', pagina .....

DOCUMENTATIECENTRUM

Net voor het einde van het jaar heeft Stroom haar deuren of beter gezegd haar muren naar het nieuwe documentatiecentrum geopend. Waar men voorheen via het Maziestraatje 'buitenom' moest, kan men tegenwoordig 'gewoon' via de receptie bij de hoofdentree het vernieuwde en uitgebreide documentatiecentrum bereiken.

Stroom onderhoudt al vele jaren een documentatiebestand van Haagse beeldend kunstenaars die als beroepsmatig erkend zijn, zowel op papier in mappen als virtueel op internet. Het documentatiebestand bij Stroom wordt regelmatig geraadpleegd door de medewerkers en adviseurs van Stroom in het geval van subsidieaanvragen en te verstrekken opdrachten; door potentiële opdrachtgevers, tentoonstellingsmakers en galeriehouders; door publiek en kunstenaars die om diverse redenen het bestand inzien.

Het documentatiebestand bestaat uit honderden alfabetisch gerangschikte A-4 mappen met in iedere map minimaal 10 foto's van het werk, een c.v. van de kunstenaar en een beschrijving van het werk. Ook is er nu een speciale plek gecreëerd waar de kunstenaarspublicaties gepresenteerd en ingezien kunnen worden.

Verder realiseerde Stroom de compleet vernieuwde website www.haagsekunstenaars.nl waardoor ze aansluit bij de actuele ontwikkelingen op het gebied van digitale kunstenaarsdocumentatie, de zichtbaarheid van de Haagse

kunstenaars verbetert en ingaat op de wensen en behoeften die bij beeldend kunstenaars spelen. Naast het zoeken naar Haagse kunstenaars, inschrijven als kunstenaar, en het bekijken van mededelingen op het bulletinboard van de Stroom-website is het voor de ingeschreven kunstenaars tegenwoordig mogelijk om zelf hun eigen dossier via online formulieren te actualiseren.

Het digitale documentatiebestand van Stroom sluit ook aan bij de landelijke website www.kunstenaars.nu, die dit jaar ook vernieuwd en uitgebreid is, waarin gegevens te vinden zijn van circa 6000 Nederlandse beeldend kunstenaars. Via een gezamenlijk zoekstelsel worden de databases van 12 stedelijke CBK's en provinciale documentatiecentra aan elkaar verbonden.

Kunstenaarsbestand

Per 31 december 2006 stonden 896 beroepsmatig erkende kunstenaars ingeschreven; een toename van 9 in vergelijking met 2005.

<u>Leeftijd</u>	<u>Aantal</u>
20-30 jaar	104 (12 %)
31-40 jaar	246 (28 %)
41-50 jaar	201 (22 %)
51-60 jaar	183 (20 %)
61-65 jaar	68 (8 %)
66 jaar en ouder	94 (10 %)
Totaal	896 (100 %)

Toetsing

Haagse kunstenaars die als professioneel zijn getoetst, kunnen een beroep doen op de subsidieregelingen en op atelierbemiddeling van Stroom. De Commissie Toetsing Beroepsmatigheid Beeldend Kunstenaars komt 2 x per jaar bijeen om degenen die zich nieuw bij Stroom hebben ingeschreven op professionaliteit te toetsen en na vijf jaar te hertoetsen. Zij doet dit aan de hand van de ingediende documentatie en informatie. Zij die geen erkenning krijgen, kunnen op eigen verzoek na een jaar opnieuw worden getoetst. De erkenning als beroepsmatig beeldend kunstenaar geldt voor 5 jaar, voor academieverlaters 3 jaar. Toetsingscriteria worden gewogen in onderlinge samenhang: vakmanschap, marktgerichte en publieke activiteiten, erkenning van het kunstenaarschap (exposities, recensies, aankopen, opdrachten, subsidies), kwaliteit en zeggingskracht van het werk.

De Toetsingscommissie kwam in mei en september 2006 bijeen voor hertoetsing en toetsing van nieuwe aanmeldingen.

- 188 kunstenaars werden beoordeeld op professionaliteit
- 144 van hen werden erkend (van wie 46 academieverlaters)
- 20 werden niet erkend
- 24 kunstenaars konden wegens ontbrekende informatie/documentatie niet beoordeeld worden op professionaliteit

ATELIERBESTAND / ATELIERBEMIDDELING

Ofschoon het totale atelierbestand in Den Haag gestaag oploopt was er ook in 2006 onder de Haagse kunstenaars onverminderd behoefte aan passende ruimte. Door overleg met de verschillende betrokken partijen (kunstenaars, woningbouwverenigingen, gemeente) houdt de consultant atelierbeleid zich op de hoogte van de wensen en eisen die spelen in het veld, en vertaalt dit in beleid.

Jaarlijks wordt de atelierwachtlijst opgeschoond. In 2006 telde de wachtlijst 145 ingeschrevenen met wensen op het gebied van atelierwoning, permanent atelier en/of positieverbetering (kunstenaars die op zoek zijn naar een beter atelier).

In 2006 werd door Stroom 82 keer bemiddeld bij het toewijzen van ateliers. 21 kunstenaars kregen een permanent atelier en 61 kunstenaars/studenten van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten vonden een tijdelijke woon-werkruimte.

Het atelierbestand bestaat in 2006 uit 286 permanente ateliers, 140 tijdelijke ateliers en 66 atelierwoningen. Stroom heeft, mede door het toekennen van OBJECT-subsidies, in 2006 twee atelierwoningen via woningbouwcorporatie Haag Wonen kunnen toevoegen en één door middel van een particulier.

Het overzicht OBJECT-subsidies (verleend om het bestand kwalitatief uit te breiden):

- Monstersestraat 84 (atelierwoning)
- Weissenbruchstraat 35 (atelier)
- De Rade 144 en 146 (atelierwoningen)

Het is ook belangrijk dat initiatieven vanuit het kunstenveld gefaciliteerd worden. In dit verband mag zeker niet onvermeld blijven dat Stroom in 2006 zes grotere en kleinere panden in beheer heeft genomen. Deze worden door organisaties en groepen niet alleen als werkruimte, maar ook als presentatieruimte gebruikt. Daardoor vormen ze een waardevolle bijdrage aan het kunstklimaat van de stad.

- Hobbemastraat 120 (Ontwerperscafé, de Dogtroep en meerdere kunstenaars)
- Stationsweg 49a (nieuw kunstenaarsinitiatief)
- Herderinnestraat 16 (herhuisvesting van de Miefabriek)
- Saturnusstraat 91 (Stichting De Besturing)
- Acaciastraat 178b (atelierruimte voor vijf kunstenaars)
- Newtonstraat 285 (voormalige paardenstal deed een aantal maanden dienst als atelier)

Transvaal

In overleg met woningbouwcorporatie Staedion geeft Stroom sloopwoningen in woonwijk Transvaal in gebruik aan kunstenaars en studenten van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Transvaal is op dit moment volop in beweging. Als gevolg van de herinrichting van deze wijk komen – nog bewoonbare – huizen leeg te staan als de bewoners elders huisvesting hebben gevonden. Voordat deze huizen definitief gesloopt gaan worden, zijn ze voor een half jaar of langer te huur tegen een gering bedrag. Voor vele –met name jonge- kunstenaars is een tijdelijke ruimte in Transvaal een uitkomst. In 2006 werden in Transvaal 35 sloopwoningen via Stroom om niet aan kunstenaars in gebruik gegeven.

Broedplaatsen

Naast goede woon-werkruimte is het voor het Haagse kunstklimaat van groot belang dat de kunstenaars in deze stad ook de beschikking krijgen over panden die ze een laboratoriumfunctie of een ontmoetingsfunctie kunnen geven of waar ze de mogelijkheid hebben werk te presenteren. De realisatie hiervan is voor Stroom een doorlopend punt van aandacht en daarom overlegt ze met het platform Broedplaatsen, diverse kunstenaarsinitiatieven en de gemeente Den Haag over het ontwikkelen van een algemeen broedplaatsenbeleid.

STIMULERENDE ACTIVITEITEN

Informatiebijeenkomst 2006

Ieder jaar organiseert Stroom een bijeenkomst met als doel om Haagse kunstenaars te informeren over een aspect van haar beleid. De zeer druk bezochte bijeenkomst op 21 november 2006 stond in het teken van het beleid van Stroom ten aanzien van het Haagse kunstklimaat. Wat doet Stroom om dit te versterken, en de zichtbaarheid van Haagse kunst en kunstenaars te vergroten? Speciale aandacht ging daarbij uit naar activiteiten die niet voor iedereen direct zichtbaar zijn maar wel bijdragen aan een bloeiend kunstklimaat; uitwisselingen, atelierbezoeken en curatorenprogramma's. In dat kader waren er twee presentaties. Heidi Vogels van de artist-in-residence organisatie TransArtists sprak over gastateliers in een stedelijke omgeving; John Prop, curator van de manifestatie 'Polderlicht', maakte intensief gebruik van het documentatiebestand van Stroom en lichtte zijn beweegredenen en bevindingen toe.

Verder stond het subsidiestelsel op de agenda. Waar loopt men tegenaan bij het schrijven van een aanvraag? Wat wordt van kunstenaars verwacht? Welke aanpassingen behoeft het nieuwe subsidiestelsel na het eerste jaar waarin het heeft gefunctioneerd? Stroom nodigde een zestal kunstenaars en organisatoren uit die in 2006 een subsidie hadden ontvangen in het kader van de PRO- of SPOT-regeling. Zij lichtten hun kunstproject,

initiatief, reis, publicatie of onderzoek nader toe. Daarmee ontstond een goed beeld van de breedte, gevarieerdheid en mogelijkheden van het subsidiestelsel van Stroom. Tenslotte werd er uitgebreid aandacht besteed aan het documentatiebestand van de Haagse kunstenaars en de zichtbaarheid ervan. Een presentatie van de volledig vernieuwde website (www.haagsekunstenaars.nl) toonde aan wat Stroom eraan doet om het gebruikersgemak te optimaliseren.

Studiereis Berlijn voor kunstenaarsinitiatieven

Van 12 t/m 14 december 2006 heeft Stroom voor Haagse kunstenaarsinitiatieven een studiereis naar Berlijn georganiseerd. Doel van de reis was om aan de hand van bezoeken aan kunstinstellingen en -initiatieven kennis te nemen van onder andere hun tentoonstellingsbeleid, het organisatorische en financiële model, de ontstaansgeschiedenis en de positie in het kunstenveld, de mate van professionalisering en de ambities van de betreffende organisaties. Daarnaast kon de reis worden aangegrepen om contacten te leggen voor mogelijke uitwisselingen en om zich als initiatief te profileren in Berlijn.

Behalve een tweetal medewerkers van Stroom, namen aan de reis tien organisatoren deel: Floris Kruidenberg (1646), Ton Schuttelaar (Atelier als Supermedium), Yvo van der Vat (Baracca), Ineke van der Wal (DCR), Marie-José Sondejker (Galerie West), Martijn Koolstra (King Kong galerie), Matthijs Kiel (Paparazzi), Jessy Rahman (Quartair), Remco de Valk (Villa Nuts) en Robert-Jan Verhagen (<>TAG). Daarnaast was Sabrina Lindemann van kunstenaarsinitiatief Mobiel Projectbureau OpTrek door Stroom uitgenodigd om mee te gaan, vanwege haar intensieve banden met de kunstwereld van Berlijn.

De groep ging in gesprek met vertegenwoordigers van diverse jonge en meer gerenommeerde kunstinstellingen en –platforms zoals Walden Kunstausstellungen, General Public, NGBK, Bethanien, Kunst-Werke, DAAD Galerie, ZuvielTV en Sparwasser HQ. Daarnaast werden tal van kunstinstellingen en galeries bezocht.

De reis werd als inspirerend ervaren vanwege het informatieve gehalte van het programma en de mogelijkheid om ter plaatse contacten te leggen en het onderlinge verband te versterken.

Stroom is er van overtuigd dat door middel van dit soort reizen met bescheiden middelen een kwalitatieve impuls kan worden gegeven aan het Haags kunstklimaat en de zichtbaarheid van de Haagse kunstenaars. Daarom zal de studiereis buitenland als vast beleidsonderdeel een aantal jaren worden voortgezet.

Atelierbezoeken bij Haagse kunstenaars

Met het doel de zichtbaarheid van Haagse kunstenaars te vergroten, reflectie op hun werk te bieden en in het verlengde daarvan ook de bekendheid met hun werk te stimuleren, heeft Stroom het initiatief genomen om curatoren, kunstenaars en critici uit Nederland en daarbuiten, uit te nodigen atelierbezoeken te brengen bij Haagse kunstenaars. Afhankelijk van de specifieke interesse van de bezoekende curatoren en kunstenaars, maakt Stroom vanuit haar expertise een keuze van te bezoeken Haagse kunstenaars, en voorziet zij de curatoren van aanvullende informatie.

Eind 2005 werd een start met deze curatorenbezoeken gemaakt, met de intentie deze gaandeweg een structureel karakter te geven. Zo mogelijk werden curatorenbezoeken gecombineerd met die van andere instellingen, zoals de Mondriaan Stichting, wat extra voordeel opleverde door het delen van de reiskosten. Door curatoren en kunstenaars door middel van een bezoek en/of een lezing in contact te brengen met de Haagse Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten werden studenten nog meer bij projecten van Stroom betrokken en werd hen de gelegenheid geboden zich nadrukkelijk te presenteren.

Eind 2005:

- Ivan Grubanov (kunstenaar, Londen/Belgrado) ging op bezoek bij Kaj Bernau/Susana Carvalho, Onno Dirker, Arnoud Dijkstra, Marcel van Eeden, Liv Kjellmann, Zaida Oenema.
- Zoë Gray (free-lance curator/kunstkriticus en sinds 2006 assistent curator Witte de With Center for Contemporary Art, Rotterdam) bracht atelierbezoeken bij Onno Dirker, In Situ architecten, Leontine Lieferring, Sabrina Lindemann, en Navid Nuur.

In 2006:

- Călin Dan (kunstenaar, theoreticus, Amsterdam) en Irina Cios (curator International Centre for Contemporary Art, Boekarest) bezochten het atelier van Channa Boon, Martijn van Boven, Gerard Holthuis, Floris Kaayk, Keir Neuringer, Sara Rajaei en Oscar Stegehuis.
- Freya van Dien (free lance curator, Rotterdam) bezocht Henk Hubenet, Onno Dirker, Navid Nuur, Yvette Teeuwen, Babette Wagenvoort, Liv Kjellmann, DUS architecten.
- Natasha Conland (curator hedendaagse kunst Auckland Art Gallery, Auckland, Nieuw Zeeland) kreeg van de kunstenaar Maarten Schepers een rondleiding in het multifunctionele broedplaatsencomplex DCR, en

bezoekt Navid Nuur en Michiel Pijpe.

KUNST IN DE OPENBARE RUIMTE

Enkele internationale instituten in Den Haag zoals de Carnegie Stichting, de OPCW (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons) en de Nederlandse Politieacademie benaderden Stroom in 2006 om over kunstprojecten te adviseren. Bij het Vredespaleis, waar de Carnegie Stichting de opdrachtgever is, betreft het twee kunstopdrachten (van respectievelijk Irene Fortuyn en Henk Visch) bij de nieuwbouw waarin de bibliotheek en een congreszaal zijn ondergebracht. De andere twee adviseringsprojecten betreffen internationale monumenten. Zo komt er ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de OPCW een monument voor de slachtoffers van chemische wapens naar een concept van Voebe de Gruyter in samenwerking met DS Landschapsarchitecten. Het monument voor de Nederlandse Politieacademie wil uitdrukking geven aan de samenhang tussen de begrippen 'police, peace and justice' en wordt ontworpen door Jan Kleingeld.

Een opvallende tendens in 2006 is het verzoek om kunstenaars te betrekken bij projecten in de stad waarbij beheer, veiligheid, of bijvoorbeeld vitalisering van winkelstraten centraal staan. Op zich zijn dat echte 'stedelijke' problemen en is het interessant daar vanuit verschillende kanten op te reflecteren. Kunst wordt helaas nog te vaak als 'laatste redmiddel' gezien, en verdient een structurele rol in de duurzame verbetering van de stad. Er zijn daarom plannen in voorbereiding om beleidsmakers juist aan het begin van het ontwerpproces met kunstenaars en andere ontwerpers van gedachten te laten wisselen.

Langlopende projecten die in 2006 werden gecontinueerd zijn het Sokkelplan, Fiets&Stal, de opdrachten bij scholen en de ontwikkeling van kunstprojecten bij de vinexlocaties Wateringse Veld, Leidschenveen en Ypenburg. Hoogtepunten waren daarbij de opening van het Fiets&Stal bewakershuis van John Körmeling in Scheveningen en de eerste reeks van objecten die aan woningen in Ypenburg werden gemonteerd als onderdeel van het project 'Kunst aan Huis'. De Stroom-publicatie 'BUUT!', een overzicht van vier jaar schoolopdrachten, werd onder grote belangstelling aangeboden aan wethouder Sander Dekker.

Met de werkgroep Kunst in de Openbare Ruimte werd in 2006 een eerste aanzet gegeven om te reflecteren op verleden en toekomst van kunst in de wederopbouwwijk Den Haag ZuidWest. Er wordt veel gesloopt in de wijk en het is de vraag welke kunst weggaat, moet blijven, opgeslagen kan worden of herplaatst wordt. Ook speelt de vraag of er nog nieuwe kunst bij kan tijdens een herstructurering die model staat voor welhaast alle wederopbouwwijken in Nederland. In 2007 zal dit onderwerp de aanzet vormen tot een publiek debat met diverse activiteiten.

Tenslotte stonden in 2006 het beheer en onderhoud van kunstwerken op vele manieren op de agenda. Zowel bij advies over opknappen of verwijderen van bepaalde kunst als bij de voorbereiding tot restauratie van één van de grote werken in de Haagse openbare ruimte: het Hemels Gewelf in Kijkduin van James Turrell.

SOKKELPLAN

Het Sokkelplan dat kunstenaar Peter Struycken ontwierp voor de elkaar kruisende Grote Marktstraat en het Spui, zal bij voltooiing uit 40 sculpturen op sokkels bestaan. Het bijzondere is dat de mantel, waarop het beeld is gemonteerd, over een ovalen sokkel wordt geschoven, wat het mogelijk maakt de beelden eenvoudig te verplaatsen.

In het jaar 2006 zijn opdrachten aan vier kunstenaars verstrekt, waaronder beeldhouwer Shinkichi Tajiri. Enkele opleveringen zijn onder andere om technische redenen opgeschort, zodat in 2007 een relatief groot aantal nieuwe beelden kan worden verwacht van de kunstenaars Rob Birza, Jos Kruit, Christine Rijnsdorp, Famke van Wijk en Andre van de Wijdeven.

FIETS&STAL

Samen met de gemeente Den Haag en Stichting Biesieklette werkt Stroom aan het project Fiets&Stal. Diverse, vaak internationaal vermaarde kunstenaars, ontwerpers en architecten hebben bewakershuisjes ontworpen bij fietsenstallingen van Biesieklette. In de afgelopen jaren zijn ontwerpen uitgevoerd van o.a.: Andrea Blum, Dumoffice, Jan Snoeck, Frank Halmans, Hertzsch & Page, Urs Pfannenmüller en Atelier van Lieshout. In

februari 2006 werd het bewakershuisje van John Körmeling op de boulevard in Scheveningen opgeleverd. Het glazen bouwwerk refereert aan een Route 66 benzinstation uit de 50er jaren maar ook aan de kermisachtige attracties die typerend zijn voor de badcultuur.

'Al is de fietsenstalling aan de Strandweg in Scheveningen op doordeweekse winterdagen gesloten, het huisje van kunstenaar John Körmeling schittert tegen de grijze lucht. Op de gevels van het huisje lichten de woorden fiets, spaak, vriend, verse lucht en 'ook voor uw banden' op als cryptische lokroepen. Het is de tiende stalling van keten Biesieklette in Den Haag die is voorzien van een bewakingshuisje ontworpen door een kunstenaar, architect of vormgever. Het project Fiets&Stal is een initiatief van de gemeente Den Haag, Biesieklette en centrum van beeldende kunst en architectuur Stroom Den Haag. (...) Het project is een succes. De inzending van het Britse collectief FAT aan de Noordboulevard in Scheveningen, kreeg eind vorig jaar in eigen land een prestigieuze designprijs en haalde een postzegel van TPG. Het personeel van Biesieklette reageert gemengd op hun werkplekken. Sommigen vinden de huisjes prachtig, anderen vinden het maar geldverspilling. Het ontwerp van Körmeling kenmerkt zich door transparantie. Het gebouw is zo doorzichtig dat op gesloten dagen de Melitta koffiefilters en Goudband koffiemelk de bezoeker evenzeer tegemoet lachen.' (AD/Haagse Courant, 21 februari 2006, door Nico Heemelaar)

Dan Graham ontwierp al eerder een glazen, deels transparant, deels reflecterend paviljoen, dat oorspronkelijk geplaatst zou worden op de Varkenmarkt. Door een veranderde bestemming voor deze plek werd besloten het bewakershuis te verplaatsen naar de Prinsegracht, centraal ten opzichte van 't Paard, Koorenhuis en het uitgaansgebied De Grote Markt. Naar verwachting zal het in de tweede helft van 2007 worden opgeleverd.

KUNST BIJ SCHOLEN

Door de gemeente Den Haag wordt bij nieuwbouw van scholen in het kader van de percentageregeling een bedrag beschikbaar gesteld voor kunstopdrachten. Stroom bemiddelt, adviseert, doet suggesties voor kunstenaars en begeleidt de projecten. Wanneer de kwaliteitseisen en de verwachte omvang van het kunstproject dit verlangen, wordt door het schoolbestuur in overleg met de opdrachtgever en de kunstenaar, extra financiering gezocht. Op basis van de kwaliteit van het projectvoorstel is tot nu toe met name door de Mondriaan Stichting enkele malen subsidie toegekend.

In 2006 werden de volgende projecten opgeleverd:

- *Jeroen Allart, Paschalisschool, Bisschopstraat 3*
Jeroen Allart maakte een collectie 'diaplaten' waarop een heel spectrum afbeeldingen van zijn hand te zien zijn; foto's, schilderijen, tekeningen in de van deze kunstenaar bekende sobere stijl. In 14 leslokalen zijn houten lichtbakken geplaatst waarin twee diaplaten geschoven kunnen worden. Leerlingen of docenten kunnen de platen afwisselen door een selectie te maken uit de speciaal ontworpen 'voorraadkast' in de mediatheek. Voor de aula ontwierp Allart een eigentijdse schoolprent.
- *Hans van Bentem, Shri Vishnu school, Abraham van Beyerenstraat 56*
Tien beelden van zeer diverse materialen staan verspreid door de school, op het schoolplein en het speelterras. De werken zijn geïnspireerd op de tien incarnaties van Vishnu en vormen een ontdekkingsreis door de school.
- *KapteinRoodnat (Marleen Kaptein/Stijn Roodnat), De Paradijsvogel, Weidevogellaan 201*
Een lange, felgroene stalen buis van 340 meter kronkelt over het schoolterrein en neemt verschillende functies en vormen aan. Op het speelplein wordt de buis een klimrek, voetbalgoal of bankje. In de aula een podium, gordijnrail of rijtje stoelen. Met dit project is KapteinRoodnat inmiddels genomineerd voor de Designprijs Rotterdam 2007.

'Een kunstwerk van een paar honderd meter felgroene buizen siert sinds deze week de speelplaats van basisschool de Paradijsvogel in Ypenburg. De slang begint buiten de school als handreling, kruipt over de speelplaats en eindigt binnen als podium in de aula. De buizen leiden hun eigen leven en voorzien de leerlingen zo van een aantal nieuwe speeltoestellen, zoals glijbanen, een korf, een voetbalgoal en zitbankjes. En de kinderen zijn er blij mee.'

Terwijl ze op de nieuwe tuimelrekken klautert zegt de 10-jarige Ella van Imhoff: 'Een schilderij hang je op en vervolgens doe je er niks mee. Dit is leuke kunst waar je echt wat aan hebt. Er is nu veel meer te doen.' (AD/Haagse Courant, 9 maart 2006, door Esther van An del)

'The playground at the primary school De Paradijsvogel (bird of paradise) in Ypenburg, Netherlands, was based on a scene from the film Mon Oncle. Young designers Marleen Kaptein and Stijn Roodnat – who have always been particularly sensitive to the social value of their work- were inspired by that vision (...) Their design is simple and poetic, very cheap to make but highly effective at stimulating the imagination of the children using it.' (Abitare, 470, March 2007)

- *Robert Zandvliet, Lyceum Ypenburg, Laan van Kans 3*
Een grafische schildering gefreesd in formica lockerwanden in het hart van de school. De grafische zwart-witte banen strekken zich uit over meerdere etages en vormen een verbindende factor in het gebouw.
- *Ram Katzir, Zuidwalschool, Zuidwal 47*
De installatie 'Verstoppertje' bestaat uit twee beschilderde polyesterhars beelden op het schoolplein. Een sculptuur van een boom waar een meisje tegenaan leunt tijdens het 'aftellen', en een meisje dat zich verstopt achter een 'echte' boom op het plein.

'Katzir was gevraagd een interactief kunstwerk te bedenken. Daarbij denk je dan direct aan computerkunst, iets met nieuwe media. Maar Katzir koos ervoor om interactiviteit als spel en beweging te zien.

Zijn beelden zien eruit als de figuratieve bronzen beelden van ravottende of bokspringende kinderen die in de jaren vijftig en zestig veelvuldig in scholen werden neergezet. Maar er is een wezenlijk verschil. In die dagen waren beelden vooral opsiering, nu wil de kunstenaar er ook een boodschap mee uitdragen. 'Verstoppertje', meent Katzir, 'is aan de ene kant lief, maar aan de andere kant heeft het een politieke lading. Het demografisch perspectief is aan het veranderen, moslims maken veel meer dan vroeger deel uit van het straatbeeld.' Katzir heeft het beeld een positieve gedachte meegegeven: 'De kleur is een soort droomkleur en duidt een droomwereld aan, een utopie. Voor kinderen maakt het niet uit of je moslim bent of joods, of christelijk, kinderen spelen gewoon met elkaar.'

Inmiddels heeft het Haifa Museum of Modern Art in Israel laten weten ook interesse te hebben in 'Verstoppertje'. Katzir: 'Het is hetzelfde beeld, maar ik denk dat het daar in Haifa een veel politiekere lading zal hebben dan hier.' Het blauwe moslimmeisje, dat op het Haagse schoolplein nog onschuldig schuilt voor haar klasgenootje, zal zich straks in Israel voor ernstigere gevaren moeten hoeden.' (NRC Handelsblad, 10 november 2006, door Machteld Leij)

VINEXLOCATIES

Ypenburg Project 'Kunst aan Huis'

Aan een achttal kunstenaars werd in 2005 gevraagd ontwerpen te maken voor multiples, bedoeld voor de openbare ruimte maar behorend bij een huis in de wijk Ypenburg. Na een kleine expositie van de werken werden de bewoners in de gelegenheid gesteld er een te kiezen, onder de voorwaarde dat het na oplevering en bevestiging bij het huis zou blijven behoren. In de loop van 2006 is een groot aantal van deze kunstwerken opgeleverd. Medio 2007 volgt een tweede keuzeronde voor bewoners van inmiddels weer nieuw opgeleverde huizen. De aan het project deelnemende kunstenaars zijn: *Ingrid Mol, Douwe Halbertsma, Arja van den Berg, Jeroen Bruls & Krijn Christiaanse, Tom Claassen, Jeroen Allart, Bert van Ommen en Theo Schepens.*

Wateringse Veld

Het bomenmuseum van beeldend kunstenaar *herman de vries* is een doorlopend project dat meegroeit met het Wateringse Veld. Elke nieuwe straat krijgt zijn eigen boomsoort en, voor in het plaveisel, hardstenen tegels waarop de naam van de soort is gegraveerd. Er is een bomengids voor alle bewoners in voorbereiding waarin zij alle bijzonderheden over de bomen in hun straat kunnen vinden. Een voorlopige versie van deze gids, voor het zuidelijk deel van de wijk (Het Lage Veld), zal medio 2007 beschikbaar komen. Bij voltooiing van het bomenmuseum verschijnt de definitieve gids.

In het noordelijk deel van het Wateringse Veld (Het Hoge Veld) zijn tekstwerken van *Marjan Schoenmakers* opgenomen in betonnen keerwanden langs de toekomstige trambaan van lijn 16 (opgeleverd in 2006) en worden houten vlonders boven het water geplaatst (2007 / 2008).

Voor de in ontwikkeling zijnde Wateringse Binnentuinen zullen de bruggen verfraaid worden met keramische werken, die bij voorkeur de relatie met de vroegere (glas)tuinbouwactiviteiten in dit gebied moeten aantonen. De kunstenaars *Tejo Philips*, *Dora Dolz* en *Wietske van Leeuwen* is gevraagd een ontwerp te vervaardigen. Naar verwachting zullen in 2007 formeel opdrachten worden verstrekt.

Leidschenveen

In overleg met het Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen werden in 2006 de kunstenaarsduo's *Laurens Kolks/Dennis Lohuis* en *Albert Goederond/Patty Struik (LaSalle)* geselecteerd om mee te werken aan kunstprojecten in de wijk. Kolks/Lohuis werd gevraagd een oplossing te bedenken voor een uitkijkplek en LaSalle zal voor zeven verschillende plekken in de wijk een voorstel van beeldende kunst doen. Naar verwachting zullen de ontwerpen begin 2007 ter beoordeling worden ingediend.

DIVERSEN

Veel maatschappelijke partijen erkennen Stroom als een serieus expertisecentrum. Stroom wordt regelmatig door organisaties en instituten benaderd om te adviseren bij de formulering van een kunstopdracht in de openbare ruimte of om één of meerdere kunstenaars aan te wijzen om een dergelijke opdracht te realiseren. Met als gevolg dat in specifieke situaties een bijzondere opdracht en een uitgesproken kunstenaarsselectie kan worden gerealiseerd. Maatschappelijk draagvlak voor een kunstopdracht en de mogelijkheid om beeldende kunst naar de burger te brengen vormen een krachtige aanleiding om onze expertise, tijd en energie in te zetten. Deze verzoeken vanuit de samenleving bieden Stroom beleidsmatige mogelijkheden en dwingen tegelijkertijd om het bestaande beleid aan te scherpen.

Dit is een interessante ontwikkeling. De privatisering van kunst in de openbare ruimte impliceert dat vaker een 'instrumenteel' beroep op kunst wordt gedaan. De vraag om een kunstwerk blijkt in dergelijke gevallen eigenlijk een verkapte behoefte aan goede en effectieve vormgeving. Stroom zal op basis van een grondige analyse van de vraag altijd met een adequate oplossing kunnen komen die in voorkomende gevallen dichter bij de vormgeving dan bij de beeldende kunst ligt. Wij zullen niettemin het belang van kunstwerken in de openbare ruimte, die vanuit kunsthoudelijke motieven zijn geformuleerd, blijven verdedigen. En proberen ruimte te creëren voor een kunstwerk met een autonome kwaliteit of voor een vooruitstrevende kunsttoepassing. Juist deze kunnen een verbijzondering van een locatie betekenen, een andere blik op de (eigen) omgeving bewerkstelligen, of eigenheid / identiteit verschaffen.

Lopende projecten in 2006:

- *Voebe de Gruyter*, Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW), Den Haag
Het OPCW viert in 2007 het tienjarig jubileum en is opdrachtgever voor een Internationaal Monument voor de Slachtoffers van Chemische Wapens. Deze op een VN-resolutie gebaseerde instelling is gevestigd in Den Haag en heeft Stroom benaderd om als adviseur bij de totstandkoming van het monument op te treden. Dit heeft geleid tot een ontwerp dat mee voorbereid is door DS Landschapsarchitecten, het bureau dat een duinachtig parkontwerp heeft gemaakt voor het hele gebied waar de OPCW in ligt: The Hague World Forum. Het monument zelf betreft een cirkel met een diameter van 25 meter waarbinnen kunstenaar Voebe de Gruyter (Brussel, Amsterdam) haar ontwerp plaatst: drie groeiende bomen, een levende, een virtuele en een zonnecel boom. Een tekst in zeven talen in het plaveisel completeert het monument. Het werk wordt mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Gemeente Den Haag. De oplevering vindt plaats in 2007.

- *Henk Visch en Irene Fortuyn*, Vredespaleis, Den Haag
Het Vredespaleis heeft onlangs een uitbreiding voor de bibliotheek en een conferentiezaal gekregen, naar een ontwerp van de Engelse architect Michael Wilford. De Carnegie Stichting, eigenaar van het Vredespaleis, wilde zowel buiten als binnen het gebouw een nieuw kunstwerk realiseren. Stroom adviseerde in deze en na een selectieprocedure zijn opdrachten verleend aan Irene Fortuyn (binnen) en Henk Visch (buiten). Irene Fortuyn ontwierp een kunstwerk voor de toegangswand naar de conferentiezaal en een vloerwerk voor de deur waarop alle landen in bronzen letters staan afgebeeld. Het ontwerp van Henk Visch stelt een metershoge zwarte kat voor (genaamd 'Witness') en komt op een monumentale plaats tussen Vredespaleis en nieuwbouw te staan. Oplevering van de kunstwerken vindt in 2007 plaats.

- *Jan Kleingeld*, Hoofdkwartier van Politie Haaglanden, Den Haag

Ter gelegenheid van het Internationaal Politie Congres (juni 2007) heeft de Nederlandse Politieacademie in Den Haag het initiatief genomen om een herdenkingsmonument te plaatsen. Het motto 'on the road to peace' benadrukt de vredestichtende rol van de politie en het profiel van Den Haag als stad van recht en vrede. De opdracht aan Jan Kleingeld, grafisch ontwerper en kunstenaar uit Leiden, resulteert in een ontwerp voor een lange zitbank van staal en hout waarin woorden zijn gefreesd die 's avonds van binnen uit zijn verlicht. De tekst is een combinatie van de frase 'on the road to' in de zes talen die Interpol hanteert, met de woorden 'police', 'peace', en 'justice'. De bank wordt geplaatst aan de voorzijde van het Hoofdkwartier van Politie Haaglanden dat zich vlakbij het Vredespaleis bevindt.

- *Barbara Smeenk*, Brandweerpost, Leidschenveen

Stroom adviseerde de Brandweer in Leidschenveen om met het bescheiden kunstbudget van €15.000 de transparante voorgevel van het nieuwe brandweergebouw van een kunstwerk te voorzien. Hiervoor werd de Haagse kunstenaar Barbara Smeenk geselecteerd die koos voor een fotowerk uit twee delen -één deel op de glazen entree deur en een ander deel op de achterwand- die samen één beeld vormen. Barbara Smeenk heeft ter inspiratie voor dit in 2006 opgeleverde werk zelf meegedraaid met brandweeroefeningen.

- *Alice Bakker en KapteinRoodnat*, Weimarstraat, Den Haag

De Weimarstraat maakt als winkelstraat deel uit van een gemeentelijk revitaliseringsprogramma. In overleg met de winkeliersvereniging wil men een markeringspunt bij de ingang van de straat realiseren. Hiertoe werden in eerste instantie kunstenaars en ontwerpers benaderd om voorstellen en ideeën aan te leveren die door de bewoners beoordeeld zouden worden. Stroom werd halverwege de procedure ingeschakeld om samen met alle betrokkenen de kwaliteit van het ontwerp te verhogen. Na de ideeënronde zijn schetsopdrachten verleend aan Alice Bakker en het kunstenaarsduo KapteinRoodnat die in 2007 een vervolg zullen krijgen.

STROOM TRAVELS

Stroom Travels zijn het format bij uitstek waarin Stroom zijn doelstelling, namelijk het kantelen van de blik op de (eigen) stad, weet te bereiken. Bovendien zijn de Travels door de bescheiden, maar meestal divers samengestelde groep reisgenoten en door hun tijdsduur de ideale drager voor de ontmoetingsfunctie en voor het uitdragen van idee, gedachtegoed en motivatie bij het Stroom beleid. De Stroom Travels zijn exclusieve, eenmalige reizen waarbij informatie en entertainment hand in hand gaan. Per reis zorgt een regisseur of curator voor de invalshoek die een specifieke blik op de stad mogelijk maakt. In 2006 hebben drie Stroom Travels plaatsgevonden.

. 21 januari 2006, *'De Haagse ruimte. Van historie naar actualiteit'* door Juurlink + Geluk

Het ontwerpbureau van landschapsarchitecten Juurlink + Geluk (in 1995 opgericht door Huub Juurlink en Cor Geluk) boden de reizigers een landschappelijk perspectief op de stad, met een historisch overzicht van ontwikkelingen in de openbare ruimte. Speciaal voor deze ontdekkingsreis ontwikkelde Juurlink + Geluk een kaartspel waarbij aan de hand van de thema's 'ondergrond', 'historie' en 'programma' de stand van zaken met betrekking tot de inrichting van de openbare ruimte werd geëvalueerd.

. 7 juli 2006, *Langs gebouwde, niet gerealiseerde en toekomstige projecten van OMA in Den Haag* door Jan Knikker (OMA)

Onder leiding van Jan Knikker (OMA) werd een rondgang gemaakt langs een aantal projecten van OMA in Den Haag en werd er uitgebreid gesproken over de totstandkoming of teloorgang van de verschillende ontwerpen. Diverse betrokkenen, zoals Petra Blaisse (kunstenares), Maarten Schmitt (stadsstedenbouwkundige), Vincent de Rijk (maquettemaker) en Rob Hilz (uitvoerend architect van het Souterrain), vertelden vanuit hun perspectief over (ontwerp)technische, politieke, economische, publicitaire en bedrijfskundige processen die daarbij een rol hebben gespeeld.

(...) Zo veelzijdig als de tentoonstelling is, zo veelzijdig is ook Den Haag, stelt Stroom - de kunst is alleen om dit te tonen. Een van de middelen die Stroom hiertoe inzet is Stroom Travel, een serie reizen door de stad. De reizen bieden telkens een nieuw perspectief op Den Haag en tonen plekken en bijzonderheden waar normaal gesproken aan voorbij wordt gegaan. Op 7 juli voerde de OMA Stroom Travel langs gerealiseerde projecten zoals het NDT en de Tramtunnel, en langs locaties waar OMA op andere wijze bij betrokken is of is geweest, zoals de Binckhorst, het bedrijventerrein waarvoor OMA een masterplan ontwikkelt. De reis eindigde in het Paard van Troje - de door OMA verbouwde poorttempel -

met lezingen van stadsstedenbouwer Maarten Schmitt en Floris Alkemade van OMA. (Archined, 10 juli 2006, door Klaske Havik)

. 19 november 2006, *'De Geologische Stad'* door Jan Verhofstad

Wie denkt dat je voor geologisch onderzoek altijd met hamer en beitel naar verre steengroeven moet afreizen, heeft het bij het verkeerde eind. Dat bewees Jan Verhofstad wel met zijn publicatie 'De Geologische Stad – steeds natuursteen'. In deze uitgave laat hij samen met co-auteur Jan van den Koppel zien, dat de hoeveelheid natuursteen in veel steden aanleiding genoeg is voor een informatieve geologische stadswandeling. De reis 'De Geologische Stad' voerde in Den Haag langs gebouwen, beelden en monumenten waarbij op bijzondere wijze gebruik is gemaakt van natuursteen. Er werd uitleg gegeven over de verschillende soorten gesteenten; stollings-, sediment- en metamorfe gesteenten, en het herkennen ervan. Geograaf Wim de Gans gaf bovendien een lezing over de geologische ondergrond van Den Haag.

ARCHITECTUUR

Stroom Den Haag heeft zich een moeilijk weg te denken positie verworven als architectuurplatform. Er is een goede verhouding ontwikkeld met diverse andere organisaties op het gebied van architectuur. Zodoende is op basis van wederzijdse complementariteit een uitgebalanceerde verdeling van doelstellingen, verantwoordelijkheden, programma's en taken tot stand gebracht. Stroom biedt enerzijds gelegenheid tot presentatie van Haagse architecten en hun bureaus (door middel van de succesvolle reeks PITCH!-avonden en presentaties in de InLoop/EnTry ruimte), en is anderzijds agendastellend in de manier waarop zij onderwerpen voor tentoonstellingen, workshops, lezingen en dergelijke formuleert aan de hand van actuele situaties in Den Haag (Stroom Spots, wederopbouwkerken, Den Haag ZuidWest).

In 2006 sprong de tentoonstelling 'OMA in Den Haag' in het oog, die succesvol was voor zowel Stroom (inhoudelijk, maar ook wat betreft publieks- en persaandacht), als voor OMA (als zelfanalyse m.b.t. selectie en geschiedenis van representatie). De motivatie voor de tentoonstelling kwam o.a. voort uit een kritische, maar ook stimulerende houding ten aanzien van de Gemeente Den Haag. De stad lijkt door verwickelingen bij de bouw te beschaamd te zijn om het fantastische ontwerp van OMA voor de Tramtunnel uit te dragen. Ten onrechte, want er is geen stad ter wereld die zoveel projecten van het meest vooraanstaande architectenbureau herbergt. En daar mag, nee moet een stad met ambities trots op zijn. Vandaar dat Stroom in overleg met OMA heeft besloten om de publicatie bij de tentoonstelling het aanzien van een reisgids te geven rondom alle OMA-projecten in Den Haag. Inmiddels is deze gids al zijn tweede druk ingegaan.

Dag van de Architectuur 2006

Samen met de BNA Kring Haaglanden werd De *Dag van de Architectuur* in Den Haag vormgegeven. Onder de noemer 'Verboden terrein' werden op deze dag in de binnenstad van Den Haag enkele rijks- en gemeentegebouwen bovengronds opengesteld voor publiek; Stroom bood juist 'ondergronds' een interessant pakket aan excursiemogelijkheden aan.

. 24 juni 2006, *'Stroom gaat ondergronds'*

In aanvulling op de openstelling van bijzondere gebouwen nodigde Stroom geïnteresseerden uit om het centrum van Den Haag ook ondergronds te verkennen. Met het grote aantal ondergrondse parkeergarages, atoomschuilkelders en bunkers, infrastructurele bouwwerken die ondergronds of in ieder geval onder het maaiveld liggen en kilometerslange geheime koninklijke gangen, mag Den Haag zich terecht de 'Underground City' van het land noemen. Deze dag werden diverse kelders, bunkers en riolen voor publiek toegankelijk gemaakt en vonden er op een aantal locaties rondleidingen en andere activiteiten plaats. Een speciaal hiertoe gemaakte plattegrond begeleidde de bezoekers in hun ontdekkingstocht.

'Geen stad in Nederland waar zoveel onder de grond gebeurt als in Den Haag. De stad telt een van de grootste concentraties ondergrondse parkeergarages. De belangrijkste rivier, de Haagse beek, stroomt grotendeels onder de straten. En dan hebben we het nog niet over prestigieuze verkeersprojecten van de laatste jaren zoals de tramtunnel, Koningstunnel en Landscheidingsweg. Voor het centrum voor beeldende kunst en architectuur Stroom reden genoeg om zijn programma op de Dag van de Architectuur in het teken te zetten van ondergronds Den Haag.

Stroom heeft een route samengesteld die langs een bonte verzameling ondergrondse plekken voert. Op de dag kunnen de plekken worden bezocht die anders onzichtbaar of ontoegankelijk zijn. In de

parkeergarage onder het stadhuis en in de Koningstunnel vertellen gidsen over technische en veiligheidsaspecten van deze gebouwen en in de tramtunnel Souterrain leiden HTM-medewerkers het publiek rond.

(...) Het spannendste onderdeel van de ondergrondse activiteiten is de rondleiding langs geheime gangen. Met de nadruk op 'langs', want naar het daadwerkelijk bestaan is het al eeuwenlang gissen.'
(AD/Haagse Courant, 23 juni 2006, door Nico Heemelaar)

Kerken 'Van God los?' Een inventarisatie van naoorlogse kerkgebouwen in Den Haag

Naar aanleiding van een krantenbericht dat het Bisdom Rotterdam (waartoe ook Den Haag behoort) de eredielen in bijna de helft van haar kerken zal staken, hebben HaAC en Stroom in 2006 een samenwerkingsproject opgezet dat aandacht schonk aan de gevolgen van dit besluit. Allereerst is er een inventarisatie gemaakt van katholieke en andere naoorlogse kerken in Den Haag en hun – vaak onzekere – toekomst. Onder de titel 'Kerken 'Van God Los?'' werden de met sloop bedreigde wederopbouwkerken middels een brochure en een excursie onder de aandacht gebracht. De brochure/plattegrond omvatte alle naoorlogse kerken in Den Haag, waarvan een substantieel deel in de komende jaren van bestemming zal veranderen.
. 22 oktober 2006, Kerken 'Van God Los?' o.l.v. Jeroen Schilt

Welke kerkgebouwen zijn architectonisch en cultuurhistorisch interessant? Welke zijn het behouden waard? Hoe maak je een kerkgebouw exploitabel? Welke kerken staan op de lijst om gesloopt te worden? Of wacht hen met een nieuwe functie een nieuwe toekomst 'van God los'? Op deze vragen werd tijdens de excursie inhoudelijk ingegaan door architectuurhistoricus Jeroen Schilt (Bureau Monumenten Amsterdam) en aan de hand daarvan werden verhitte discussies gevoerd. Het is de bedoeling de succesvolle excursie in 2007 te vervolgen met een prijsvraag en een debat.

Stroom Spots: Schilderswijk en The Hague World Forum

De Schilderswijk en The Hague World Forum vormden de twee 'spots' waarop Stroom haar aandacht richtte. Deze locaties representeren de respectievelijke thema's 'openbare ruimte in een herstructureringswijk' en 'internationaliteit, veiligheid en openbaarheid'.

Vanuit het onderwerp 'de openbare ruimte van de *Schilderswijk*' vonden in januari 2006 studies en workshops plaats met studenten van de Academie voor Bouwkunst Tilburg en later dat jaar met afgestudeerden van de TU Delft. Zij toonden de uitkomsten in de InLoop/EnTry ruimte van Stroom. Beeldend kunstenaars *Annechien Meier*, *Barney de Krijger* en *Yvo van der Vat / Robin Ineke* presenteerden er resultaten van onderzoeksprojecten tegen de achtergrond van een cartografische verkenning van de Schilderswijk door stedenbouwkundigen *Jan de Graaf* en *Rene Marey* (CITO-planning). Verder was er aandacht voor de STAWON publicatie 'Ontmoeten en Vermijden'. In deze entourage werden onder meer een expertmeeting en een ontmoeting met medewerkers van woningcorporatie Haag Wonen georganiseerd.

Een consortium van de Rijksgebouwendienst, de gemeente Den Haag en de ontwikkelaar TCN Property Projects realiseert een groot project waarin bestaande instituten, zoals het Joegoslavië Tribunaal, met de toevoeging van de nieuwbouw voor Europol worden samengesmeed tot één geheel: *The Hague World Forum*. Met name door de aanwezigheid van de verschillende internationale en mediamieke instituten is de veiligheid een belangrijk thema. *World Forum The Hague* was onderwerp van een kleine presentatie in de InLoop/EnTry van Stroom en van een debat.

. 25 januari 2006, *Gert Staal* (designcriticus, tekstschrijver) in gesprek met *Guust Baartmans* (Dienst Stedelijke Ontwikkeling, gemeente Den Haag), *Guido Louwerse* (TCN Property Projects) en *Maaïke van Stiphout* (DS Landschapsarchitecten), naar aanleiding van het ontwerp dat DS heeft gemaakt voor het gebied rond het voormalige Congresgebouw tussen het Gemeentemuseum Den Haag en het Joegoslavië Tribunaal. Het debat werd gedomineerd door de plannen om Europol in deze zone te vestigen, waartegen bewoners actie voeren.

'Den Haag, 'stad van recht en vrede', doet haar uiterste best internationale organisaties naar zich toe te lokken. Vraag is, maken deze organisaties ook werkelijk deel uit van de stad of bestaan zij alleen in de virtuele wereld van de media?

Als men de gemiddelde Hagenees vraagt waar Slobodan Milosevic wordt terechtgesteld, wijzen de meesten in de richting van het Vredespaleis. Dat de terechtstelling in een onopvallend kantoorpand plaatsvindt is niet bekend. Met de ontwikkeling van The Hague World Forum komt daar verandering in en worden instanties als het International Criminal Court en Europol nadrukkelijk zichtbaar in de fysieke stad. Een

zes hectare groot gebied wordt de locatie voor *Recht, Vrede en Veiligheid*. Tussen de gebouwen komt een aandachtig vormgegeven, openbare tussenruimte die een uitnodigende sfeer moet krijgen. Een verlangen dat haaks staat op de voor dergelijke gebouwen geldende veiligheidsnormen. Is hier sprake van een doodlopende tegenstelling of van een bewonderenswaardige omkering? In *Stroom (Haags Centrum voor Beeldende Kunst)* werd 25 januari aan de hand van deze vraag een goed gesprek gevoerd met de betrokken ontwikkelaar, ontwerpers, gemeente en een volle zaal. (...) Ondanks de vele twijfels is het moedig dat men besloten heeft om zich in het ontwerp van de openbare ruimte rondom dergelijke internationale, goed beveiligde instellingen kwetsbaar en open op te stellen. Een eerlijker compound als ontoegankelijke enclave in de stad zou immers bij voorbaat onwenselijk zijn. De beoogde duinachtige sfeer zal zeker bijdragen aan de verzachting van een dergelijk beladen gebied. Of dit landschap een plaats of een non-plaats gaat worden zal de tijd uitwijzen.' (Archined, 2 februari 2006, door Iris Schutten)

Door de aandacht die 'OMA in Den Haag' opeiste werd de *Stroom Spot Den Haag ZuidWest* weliswaar in 2006 voorbereid, maar uiteindelijk in het jaar daarop gepresenteerd onder de titel '1951 DHZW 2007' d.m.v. een programma van tentoonstellingen en bijeenkomsten.

PITCH!-avonden

PITCH! is een platform voor jonge architecten en beginnende bureaus uit Den Haag die de gelegenheid krijgen om hun visies, projecten en ambities te presenteren. In 2006 werden vier avonden georganiseerd, waarvan de laatste twee werden gehouden onder leiding van Janny Rodermond, directeur Stimuleringsfonds voor Architectuur. De PITCH!-avonden werden gesponsord door woningbouwcorporatie Haag Wonen Kristal.

. 8 februari 2006, *qenep en atelier Duiker 0.26*

Aan deze avond werd invulling gegeven door acht jonge architecten en ontwerpers: Job Nieman, Sebas Veldhuisen, Janneke van der Velden en Roelant ten Kate (qenep architectuur en productontwikkeling) en Roel de Rooter, Chris Woltjes, Jano van Gils en Klaske Havik (atelier Duiker 0.26). Het ging niet zozeer om een presentatie van ontwerpen alswel om een zoektocht naar de noodzaak in architectuur. Onder de titel 'Maak het even' werden kunstenaars, architecten en ontwerpers uitgedaagd mee te werken aan een gebouw dat er de volgende ochtend opeens staat.

. 26 april 2006, *Droom & Daad en IN SITU architecten*

Dit was een presentatie aan de hand van ontwerpen voor landschap, stad, gebouw en object. De architect Gerjanne Beumer (Droom & Daad) en Iris de Kievith, Iris Schutten en Michiel Burgerhout (IN SITU architecten) vinden elkaar in hun locatie-specifieke aanpak en de ruimte die zij laten voor het onbedachte en het persoonlijk initiatief. Op een geheel eigen manier – doordacht van tijd en schaal – zorgen ze voor verankering van 'de plek' in het bewustzijn.

. 27 september 2006, *MEMAR•DUT©H en PANOPTIC*

Kenmerkend voor MEMAR•DUT©H architects (Ergün Erkoçu, Abdeluahab Hammiche) is het brede scala aan activiteiten, de diversiteit in interesse en aanpak. Bij MEMAR•DUT©H is iedere opgave doordrenkt van sociaal-maatschappelijke kwesties. De architecten laten hun allochtone achtergrond bewust meespelen in gevoelige en vaak multiculturele projecten, maar wensen wel vanuit hun vakgebied te blijven werken. PANOPTIC zoekt een gelijkwaardigheid in de dualiteit van veel hedendaagse ontwerpvragestukken. Oprichter Ebami Tom beschouwt zijn dubbele culturele achtergrond (Nederlands/Nigeriaans) als een verrijking van zijn architectuurpraktijk.

. 29 november 2006, *mama-architecten en Mixd*

Het bureau mama-architecten (Marie la Mahieu, Marchel Ruygrok) houdt zich vooral bezig met particuliere opdrachten en speurt daarbij actief naar vrije bouwlocaties om samen met klant/opdrachtgever en ontwikkelaar tot heel specifieke, op maat gesneden architectuur te komen. Andries Micke van het ontwerp bureau Mixd wil de maatschappij veranderen met behulp van teksten, architectuur, ontwerp en beeldende kunst. Mixd wil de betekenisloosheid, de onverschilligheid bestrijden door te zoeken naar het betekenisvolle, zowel in Westerse als Oosterse culturen. Mixd wil ontwerpen maken met culturele en maatschappelijke functies en hierbij ook milieubewust zijn.

Twee Stroom Travels (OMA, Juurlink + Geluk, zie pagina .....), enkele tentoonstellingen (*OMA in Den Haag*, pagina ..., en *Smart Start*, pagina ...), een boekpresentatie van *Maarten Schmitt* (pagina ...) en enkele lezingen (pagina ....) completeerden de architectuurprogrammering van 2006.

Architectuur Agenda Den Haag

De Architectuur Agenda Den Haag is een maandelijkse digitale agenda waarin alle architectuurgerelateerde activiteiten in Den Haag en omgeving worden vermeld. De agenda wordt aan het begin van iedere maand naar ca. 900 emailadressen verstuurd. Net zoals bij de Dag van de Architectuur wordt bij de totstandkoming samengewerkt en overlegd met de twee architectuurpartners van Stroom: BNA Kring Haaglanden en HaAC. De agenda biedt ook een aantrekkelijk communicatieplatform voor de activiteiten van de gemeente Den Haag (Dienst Stedelijke Ontwikkeling, de tentoonstellingen in het Atrium), de Berlage Stichting, Zeebelt, de Haagse Kunstkring en voor kunstenaarsinitiatieven als Mobiel Projectbureau OpTrek. De agenda kwam 12 keer in 2006 uit. De Architectuur Agenda is ook op internet te raadplegen via de website van Stroom Den Haag.

In het derde jaar dat het architectuurplatform bij Stroom is ondergebracht werd door Stroom zelf geëvalueerd in hoeverre het platform ook als zodanig functioneert en zijn doelstellingen bereikt. Betrokkenen uit het veld en de samenwerkende partners, Gemeente Den Haag, BNA Kring Haaglanden en HaAC werden gevraagd een kritische reflectie te bieden. Een door de Gemeente Den Haag aangekondigde externe evaluatie werd in 2006 nog niet geëffectueerd. Op basis van de wederzijdse bevindingen zal op zijn laatst in 2007 in overleg met wethouder Marnix Norder (Bouwen en Wonen) een besluit worden genomen over het voortzetten van het architectuurplatform bij Stroom en de meest gewenste vorm.

De architectuurprogrammering van 2007 is voortvarend ter hand genomen.

PUBLICATIES

Boeken

Gijs Assmann, To Go Up And To Go Down

Publicatie bij de kunstopdracht uit 2004 van Gijs Assmann bij de J.C. Pleysierschool. Thomas Verbogt heeft voor deze publicatie verhalen geschreven die geïnspireerd zijn op dit project, waarin een aap die uit een smeltende sneeuwpop stapt, een verklede wolf, en een pauw aan een trapeze centraal staan.

Samensteller: Gijs Assmann

Teksten: Thomas Verbogt

Fotografie/illustratie: Henni van Beek

Vormgeving: Irma Boom Office (Irma Boom, Sonja Haller)

Taal: Nederlands

ISBN 10 90-73799-50-3

ISBN 13 978-90-73799-50-9

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

Auke de Vries, After the Rain/Slow Speed Paradise

Publicatie bij de gelijknamige tentoonstelling ter gelegenheid van de uitreiking van de Cultuurprijs van de stad Den Haag 2005 aan Auke de Vries.

Samenstelling en concept: Auke de Vries

Teksten: Martien de Vletter, Fulya Erdemci, Arno van Roosmalen

Illustraties/fotografie: Auke de Vries, John Körmeling

Vormgeving: Esther de Vries

Taal: Nederlands, Engels

ISBN 10:90-73799-52-X

ISBN 13:978-90-73799-52-3

Uitgever: Stroom Den Haag en Auke de Vries, 2006

OMA in The Hague

Catalogus bij de tentoonstelling 'OMA in Den Haag'. Overzicht van alle gebouwde, toekomstige en niet gerealiseerde projecten van OMA in Den Haag in de vorm van een reisgids. Wegens succes werd er een tweede herziene druk uitgegeven.

Samenstelling, concept en teksten: OMA

Illustraties: OMA, Hans Werlemann e.a.

Vormgeving: OMA

Taal: Engels

ISBN 10: 90-73799-53-8

ISBN 13: 978-90-73799-53-0

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

BUUT! Kunst op Haagse scholen 2003 tot 2007

Een uitgebreide presentatie van en een prikkelende reflectie op kunstprojecten bij scholen. De publicatie laat een breed palet zien van de vormen die 'kunst op school' kan aannemen: van een sculptuur op het schoolplein tot een multifunctioneel meubel of een interactief TV-station. Vaak worden de leerlingen rechtstreeks bij de ontwikkeling en realisering van de kunstwerken betrokken. De alledaagse aanwezigheid van het kunstwerk op school is van groot belang voor de ontwikkeling van 'kunstbesef' en het cultureel bewustzijn van kinderen.

'Niet alleen de architectuur van Haagse scholen is bijzonder. Ook de kunst op en in de scholen is uniek. Den Haag is de enige Nederlandse gemeente die een deel van het bouwbudget van scholen reserveert voor kunst. In de periode 2003 tot 2007 zijn er zestien opvallende kunstwerken geplaatst bij Haagse scholen. Die zijn te bewonderen in het boekje BUUT! Kunst op Haagse Scholen', net verschenen bij Stroom Den Haag. Een van de meest opmerkelijke kunstwerken is een knalgele (knalgroene, red.) 340 meter lange buis van het kunstenaarsduo Marleen Kaptein en Stijn Roodnat. De buis slingert over het schoolplein en is dan weer een voetbalgoal en dan weer een klimrek. Net zo tot de verbeeldingsprekend is de sculptuur van Paul de Reus, een enorme jas waar vele voetjes, handjes en hoofdjes uitsteken: de hele school onder één jas.' (AD/Haagse Courant, 24 november 2006, door Maja Landweer)

Samenstelling: Vinken en Van Kampen

Teksten: Arno van Roosmalen, Jan Hoek, Jaap Huisman, Barbara Stok (strip)

Fotografie: Rachel Bacon, Henni van Beek, Hans van Bentem, Eelco Borremans, Marieke van Diemen, Henk Geraedts, Corinne Groot, Hewald Jongenelis, Hein van Liempd, Liesbeth Nieuwenweg, Bas Princen, Quinten Smith, Sam van Veluw

Vormgeving: Katja van Stiphout

Taal: Nederlands

ISBN 90-73799-54-6

ISBN 978-90-73799-54-7

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

Folders en brochures en overige uitgaven

Stroom Den Haag Jaarverslag 2005

Teksten: Stroom Den Haag

Fotografie: Rachel Bacon, Jeroen Barendse, Hildegard Beijersbergen-Blom, Iris Dijke, Susanne Fritz, Rob Gijsbers, Marc Guillaumot, Nicoline van Harkskamp, Gerard Holthuis, Rob Kollaard, Hein van Liempd, Jannes Linders, Petra van der Meijden, Liesbeth Nieuwenweg, Erwin Olaf, Illah van Oijen, Christian Richters, Roger Teeuwen, Babette Wagenvoort

Vormgeving: Huug Schipper (Studio Tint)

Taal: Nederlands

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

Stroom Den Haag Subsidies 2006

Teksten: Stroom Den Haag

Vormgeving: Huug Schipper (Studio Tint)

Taal: Nederlands

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

Get Smart, get into Art

Kunsteducatieaanbod van Stroom Den Haag en Artoteek Den Haag. Overzicht van workshops en lessenreeksen die worden aangeboden door speciaal geselecteerde beeldend kunstenaars.

Concept en teksten: Artoteek Den Haag en Stroom Den Haag

Fotografie: Bas Ackerman, Floor Cornelisse, Ellen Houtman, Loek van der Klis, Adriaan Kok, Jan Körbes, Martin Putto, Ilse Versluys, J. Winkelhuizen

Vormgeving: Renate Boere,

Taal: Nederlands

Uitgever: Artoteek Den Haag en Stroom Den Haag, 2006

Stroom gaat ondergronds

Plattegrond van ondergronds Den Haag in het kader van de Dag van de Architectuur 2006. Door de vele ondergrondse tunnels, bunkers, parkeergarages en geheime gangen mag Den Haag zich terecht 'The Underground City' noemen. Het publiek kon meedoen met de bijzondere rondleidingen en evenementen over het ondergrondse wonen, bouwen en leven in de stad. Aan de hand van deze plattegrond kon men op eigen gelegenheid een route volgen langs diverse bezienswaardigheden.

Concept: Maureen Timmermans

Tekst: Sophie van Ginneken

Vormgeving: LUST

Taal: Nederlands

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

Hallo Transvaal!/Hello Transvaal

Flyer over samenwerken en samenwonen in Transvaal. In overleg met woningcorporatie Staedion geeft Stroom Den Haag sloopwoningen in Transvaal in gebruik aan kunstenaars en studenten van de KABK. Via deze flyer worden de bewoners van Transvaal ingelicht over de diverse activiteiten van Stroom in Transvaal.

Concept en teksten: Stroom Den Haag

Fotografie: Ahmet Polat, Jelena Opacic, Guy Bosch, Kurt van de Beukel, Khalit Ababsa, Maria Donker, Wytse Bakker

Vormgeving: Matthias Wyler

Taal: Nederlands, Engels

Uitgever: Stroom Den Haag, 2006

Kerken 'van God los?' Een inventarisatie van naoorlogse kerkgebouwen in Den Haag

Een plattegrond met een overzicht van alle naoorlogse kerken in Den Haag, uitgegeven ter gelegenheid van de gelijknamige excursie in oktober 2006. De inventarisatie is een samenwerkingsproject van HaAC en Stroom Den Haag.

Onderzoek: Merel Cantijn

Teksten: Merel Cantijn, Cassandra Wilkins

Fotografie: Rob Kollaard

Ontwerp: Duel

Taal: Nederlands

Uitgever: Stroom Den Haag en HaAC, 2006

PERSONEEL EN ORGANISATIE

Bestuur

benoeming voor 3 jaar, 1x herbenoembaar

Peter Dordregter, voorzitter

Hans Olde Monnikhof, penningmeester / secretaris

Teike Asselbergs
Gert Dumbar
Jessy Rahman (t/m mei 2006)
Albert Wulffers (m.i.v. december 2006)
Vera Yanovshchinsky

Personeelsleden

Wytse Bakker, consulent atelierbeleid, afdeling SD&A
Hildegard Beijersbergen-Blom, medewerker communicatie
Marc Claeijs, medewerker techniek (m.i.v. augustus 2006)
Connie van Driel, hoofd afdeling SD&A
Jane Huldman, hoofd productiebureau
Dorien Jansen, medewerker secretariaat
Marieke Klos, hoofd receptie / huismeester
Arnold Mosselman, bibliothecaris
Bas Mulder, hoofd bedrijfsvoering
Liesbeth Nieuwenweg, redactiemedewerker
Mischa Poppe, medewerker afdeling SD&A
Cora Roorda van Eijsinga, medewerker receptie (m.i.v. 15 juli 2006)
Arno van Roosmalen, directeur
Justina van Stapele, medewerker receptie (t/m maart 2006)
Peter Tolenaars, medewerker receptie
Ira van der Valk, medewerker documentatie / boekverkoop / archief, afdeling SD&A
Jan Wijle, hoofd afdelingen Kunst in de Openbare Ruimte / Architectuur
Cassandra Wilkins, programmaleider Architectuur (t/m december 2006)
Nico Zwart, coördinator Kunst in de Openbare Ruimte

Freelance medewerkers / stagiaires / vrijwilligers

Harold de Bree
Marc Claeijs (t/m juli 2006)
Maria Donker
Robbert Erwich
Hans Eijkenboom
Johan van Gemert
Corinne Groot
René de Haan
Rosa Hagen
Arthur de Hart
André de Kam
Maarten Kaptein
Gracia Khouw
Simon van Kray
Ino Kruijsen
Brigit Laugier
Hien van Liempd
Erik-Jan Ligtvoet
Sabrina Lindemann
Rosemarijn Lucassen
René Marinus
Annechien Meier
Marjolijn van der Meij
Arianne Olthaar
Ben Ouwerkerk
Conny Kim Pols
Ton Schuttelaar
Barbara Smeenk

Maureen Timmermans
Nies Vooijs
Riet Vooijs
Bas Witlox

Toetsingscommissie beroepsmatigheid

benoeming voor 3 jaar
Simone van den Heuvel
Maurits van de Laar
Maarten Schepers
Zagara
Marian Zult

Commissie PRO-subsidies

Tiong Ang (m.i.v. januari 2006)
Martina Florians
Roos Gortzak (m.i.v. januari 2006)
Gerard Holthuis
André Kruysen (m.i.v. november 2005)
Ewoud van Rijn
Minke Themans
Tineke van Veen (m.i.v. januari 2006)

Commissie Aanmoedigingsprijs 2006

Minke Themans
Tineke van Veen
Zagara

Werkgroep Kunst in de Openbare Ruimte

benoeming voor 3 jaar, 1x herbenoembaar
Liesbeth Bik (t/m maart 2006)
Yvonne Dröge-Wendel
Jan de Graaf (t/m maart 2006)
Ed van Hinte (m.i.v. maart 2006)
Krijn de Koning
Melle Smets
Lisette Smits (m.i.v. maart 2006)

Klankbordgroep Architectuur

benoeming voor 3 jaar, 1x herbenoembaar
Daan Bakker (t/m december 2006)
Jannes Linders (t/m december 2006)
Marieke Tobias (t/m december 2006)
Sebas Veldhuisen (t/m december 2006)

[toevoegen in kader]

Nieuwe website Stroom Den Haag

Begin 2006 is de nieuwe website van Stroom Den Haag de lucht in gegaan. De structuur beantwoordt aan het nieuwe beleid van Stroom en is gebruiksvriendelijker. Aangezien er met een 'content management system' gewerkt wordt, kan de website binnen de organisatie van Stroom worden ingevuld en geactualiseerd. Dit zorgt ervoor dat de informatie altijd up-to-date is. Op de homepage wordt altijd het actuele programma van Stroom getoond. Het navigatiemenu is zo opgebouwd dat bepaalde doelgroepen (zoals Haagse kunstenaars, pers, architectuurpubliek, geïnteresseerden in kunst in de openbare ruimte) direct kunnen doorklikken naar de pagina's die voor hen interessant zijn. Het programma-archief biedt een volledig overzicht van de geschiedenis van Stroom. Ook biedt de website mogelijkheid tot meer verdieping door middel van de webdossiers die bij een

groot aantal tentoonstellingen en manifestaties worden aangelegd. Verder is er een uitgebreide linkpagina met doorklikmogelijkheden naar andere interessante websites op het gebied van kunst en architectuur. Elke week wordt het publiek via de zogenaamde 'weeklink' gewezen op een website die speciale aandacht verdient. De nieuwe website is vormgegeven door Peter Bilak (Typoteque) en gebouwd door programmeur Bart van der Ploeg.

[toevoegen in kader]

De Stroom activiteiten kwamen in 2006 tot stand mede dankzij:

Gemeente Den Haag

Mondriaan Stichting

Stimuleringsfonds voor de Architectuur

Fonds 1818

Stichting Kunst & Zaken

Vestia Den Haag – Scheveningen

Ceres Projecten

Haag Wonen Kristal

Staedion

BIJLAGEN

ONTVANGSTEN

De ontvangsten van uiteenlopende groepen mensen betreffen studentenbezoeken, boek- en tijdschriftpresentaties, formele ontvangsten, gastorganisatoren. Inhoudelijk is er altijd aansluiting bij het programma en/of algemeen beleid van Stroom. Met de ontvangsten laten wij vaak nieuwe publieksgroepen op een aangename, onnadrukkelijke, maar vanzelfsprekende manier kennismaken met Stroom en met (facetten van) het programma. Deze bijeenkomsten zijn bovendien nuttig voor ons relatienetwerk, maar ook om draagvlak te creëren voor het beleid en het programma van Stroom.

januari

- Bijeenkomst OLA (Overleg Lokale Architectuurcentra)
- 4^e jaars studenten CMV Hogeschool Rotterdam
- Studenten KABK

februari

- 1^e jaars studenten Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag
- 3^e jaars studenten Minerva Groningen

maart

- 4e jaars studenten Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag
- Binnenstadsborrel stichting Binnenstadsmanagement
- Feestelijke presentatie magazine 'SMAAK 25'
- Feestelijke presentatie publicatie 'Den Haag 1908-2030'
- 'Hoogtij' (Haagse Rondgang)

april

- Ontwerperscafé Zefir, lezing Martin Engelbregt

mei

- Expertmeeting voor gastateliers in de stedelijke context, organisatie Stroom en Trans Artists
- 'Hoogtij' (Haagse Rondgang)
- Studenten Academie voor Kunst en Vormgeving Den Bosch

juni

- Festival MidZomerMesNacht
- Presentatie Schilderswijk

juli

- 'Hoogtij' (Haagse Rondgang)

augustus

- 1^e jaars studenten + docenten Bouwkunde TU Delft
- 1^e jaars studenten Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag
- 3^e en 4^e jaars leerlingen Haags Montessori Lyceum
- Rondleiding Haag Wonen

september

- Feestelijke presentatie brochure 'Get Smart, get into Art' educatief programma Artoteek/Stroom
- Cursisten Vrije Academie
- 1^e jaars leerlingen Haags Montessori Lyceum
- Feestelijke presentatie publicatie 'Paul Schuitema. Beeldend organisator'. (Uitgeverij 010 Publishers)

oktober

- Studenten Haags Hogeschool

november

- Feestelijke presentatie publicaties 'De Haagse School, Architectuur om in te leren' (NAi Uitgevers) en 'Buut! Kunst op Haagse Scholen, 2003-2006' (Stroom Den Haag)
- Informatiebijeenkomst Haagse kunstenaars
- 'Hoogtij' (Haagse Rondgang)

december

- Afscheid directie Provinciehuis, Joost Schrijnen en Dirk Dottinga

FINANCIËN 2006

[apart document]

STROOM IN HET NIEUWS

[apart document]

Colofon

Redactie: Stroom Den Haag
Ontwerp: Huug Schipper (Studio Tint), Den Haag
Fotografie: [volgt]
Druk: [volgt]
Oplage: 500

© Stroom Den Haag, 2006/2007

Stroom Den Haag
Hogewal 1-9
2514 HA Den Haag
T 070-3658985
F 070-3617962
E info@stroom.nl
www.stroom.nl